

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК БАНКЫ

**БАНК ТУТУМУНУН ӨНҮГҮҮ
ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ**

2007-ЖЫЛДЫН БИРИНЧИ ЖАРЫМ ЖЫЛДЫГЫ (11)

БИШКЕК, 2007-жыл

РЕДАКЦИЈАЛЫК КЕҢЕШ:

Төрага: Боконтаев К.К.
Кеңештин мүчөлөрү: Алыбаева С.К.
Цыплакова Л.Н.
Еремеева Е.А.
Жакыпов М.Ж.
Имаралиева Н.Н.
Орозбаева Л.Д.
Садыкова Н.О.
Хан Р.Д.

Жооптуу катчы: Мамытова Ж.К.

Бул кызматкерлер басылманы даярдоодо негизги аткаруучулардан болуп саналышат:
Оленчич Л. (1-бөлүк), Султаналиев А. (2-бөлүк), Асаналиева Н. (3-бөлүк),
Акулуева М. (4-бөлүк), Броницкая Г. (4.2-бөлүк), Кошоева Ч. (5-бөлүк),
Ыктыбаев А. (6-бөлүк), Пак Т. (7-бөлүк).

Уюштуруучусу: Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы.
Басылма Кыргыз Республикасынын Юстиция Министрлигинде каттоодон өткөн. Жалпыга
маалымдоо каражаттарын каттоо жөнүндөгү 2002-жылдын 18-сентябрындагы
№783-күбөлүккө ээ.

© Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, 2007-жыл.

Басылма Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын уруксатысыз, кайрадан басылып
чыгарылууга жана кайсыл формада болбосун таркатылууга тийиш эмес. Басылманы көчүрүп
басууда жана которууда «Банк тутумунун өнүгүү тенденциялары» басылмасына милдеттүү
түрдө таянуу зарыл.

ЖЧК «Unit print» басма борборунда басылып чыгарылат.
Бишкек шаары, Москва көчөсү, 73,
Телефону (+996 312) 295 330, факс (+996 312) 901 440
300 нускада чыгарылат.

Банк тутумунун өнүгүү тенденциялары

Кыргызстандын банк тутумунун өнүгүшүнө финансылык ортомчу катары, иликтөөлөрдү жүргүзүү жана ага баа берүү, турукташууга жетишүүдө жана аны колдоп турууда орун алган тоскоолдуктарды, ошондой эле Кыргызстандын банк тутумунун турукташуусунун составдык элементтерине баа берүү «Банк тутумунун өнүгүү тенденциялары» басылмасынын максаты болуп саналат. Басылма 1-январга жана 1-июлга карата абал боюнча кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарыяланып турат.

Маалыматтарды жаңыртуунун акыркы күнү: 2007-жылдын 30-июну

Басылманын мазмунуна байланыштуу маселелер боюнча:

Кыргыз Республикасынын Улуттук Банкынын
Көзөмөл методологиясы жана лицензиялоо Башкармалыгына
Бишкек шаары, Т.Үмөталиев атындагы көчө, 101 дареги боюнча,
(996 3312) 66 92 52 телефону,
(996312) 65 64 77 факсы аркылуу кайрылсаңыздар болот.

Электрондук почта: jmamytova@nbkr.kg; lolenchich@nbkr.kg

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын башка басылмалары

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын жылдык отчету

Жылдык отчет Улуттук банктын жыл ичиндеги бүткөргөн иши жөнүндө толук отчету болуп саналат. Ал экономиканын реалдуу секторундагы өзгөрүүлөрдүн натыйжаларынын кыскача мүнөздөмөсүн, ошондой эле акчакредит чөйрөсүндөгү Улуттук банктын чечимдерин жана аракеттерин чагылдырат. Өзүнө экономикалык өнүгүү жана акчакредит саясаты жөнүндө маалыматтарды, финансылык отчетту, Улуттук банк жөнүндө жалпы маалыматтарды, статистикалык тиркемелерди камтыйт. Кыргыз, орус жана англис тилдеринде басылып чыгарылат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын бюллетени

Улуттук банктын бюллетени Кыргыз Республикасынын реалдуу сектор, финансылык жана тышкы экономикалык сектор, ошондой эле мамлекеттик финансы боюнча макроэкономикалык көрсөткүчтөрүн камтыйт. Бюллетенди даярдоодо Кыргыз Республикасынын Улуттук Статистика комитетинин, Финансы министрлигинин, коммерциялык банктардын, Кыргыз Республикасынын Финансы рыногун көзөмөлдөө жана жөнгө салуу кызматынын материалдары пайдаланылат. Ай сайын кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарык көрөт.

Кыргыз Республикасынын төлөм теңдеми

Бул басылмада Кыргыз Республикасынын тышкы секторунун өнүгүшүндөгү акыркы тенденциялар чагылдырылат жана төлөм теңдеминин аналитикалык жана нейтралдуу формасы, тышкы сооданын түзүмү, эларалык камдар, тышкы карыз боюнча маалыматтар менен таблицалар, ошондой эле Кыргыз Республикасынын эларалык инвестициялык позициясы камтылат. Басылма чейрек сайын – январь, май, июль жана октябрь айларында жарыяланып турат.

Кыргыз Республикасында инфляция боюнча баяндама

Баяндама республикадагы жана анын региондорундагы керектөө бааларынын динамикасынын чагылдырылышын, инфляциянын негизги факторлорун иликтөөлөрдү, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын акчакредиттик саясат жагындагы чечимдери жөнүндө маалыматтарды камтыйт жана анда келерки чейрекке инфляциялык болжолдоолор келтирилет. Чейрек сайын кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарыяланат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын пресс-релизи

Улуттук банктын пресс-релизи Улуттук банкта жана бүтүндөй банк тутумундагы окуялар түрмөгүн, финансы рыногу боюнча ыкчам маалыматтарды камтыйт. Апта сайын кыргыз жана орус тилдеринде жарыяланат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын ченемдик актылары

Бул басылма Кыргыз Республикасын банктык мыйзамдарынын пайдубалын түзүүчү ченемдик документтер менен коммерциялык банктарды жана коомчулукту камсыз кылуу үчүн Улуттук банктын ченемдик актыларын расмий жарыялоону билдирет. Басылма айына бир жолу кыргыз жана орус тилдеринде чыгарылат.

Бардык басылмалар Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Төрагасынын буйругу менен бекитилген тизмеге ылайык таркатылат жана <http://www.nbkr.kg> дареги боюнча web-сайтка жайгаштырылат.

МАЗМУНУ

КИРИШҮҮ	7
I. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ФИНАНСЫ-КРЕДИТ СИСТЕМАСЫНЫН АБАЛЫ	8
II. БАНК ТУТУМУНУН АБАЛЫ	10
2.1. Банк тутумунун түзүмү	10
2.2. Тобокелдиктер	15
2.2.1. Кредиттик тобокелдик	15
2.2.2. Ликвиддүүлүк тобокелдиги	16
2.2.3. Концентрациялануу тобокелдиги	19
2.3. Капиталдын шайкештик (адекваттуулугунун) деңгээли	23
2.4. Финансылык натыйжалар	25
2.5. Финансылык ортомчулук көрсөткүчү	28
III. БАНКТЫК ЭМЕС ФИНАНСЫ-КРЕДИТ МЕКЕМЕЛЕРИ	31
3.1. Банктык эмес финансы-кредит мекемелер тутумунун абалы	31
3.2. Кредит портфелинин түзүмү жана динамикасы	33
3.3. Негизги тобокелдиктер	35
IV. ТӨЛӨМ СИСТЕМАСЫ	36
4.1. Банктык продуктылар, тарифтер жана кызмат көрсөтүүлөр	36
4.2. Нак жана нак эмес акча жүгүртүүлөр	39
V. РЕАЛДУУ СЕКТОРДУН АБАЛЫ	46
5.1. Үй чарбасы	46
5.1.1. Финансы-кредит мекемелеринин алдындагы милдеттенмелер	46
5.1.2. Калктын жыйымдары	47
5.2. Корпоративдик сектор	48
5.2.1. Финансы-кредит мекемелеринин алдындагы милдеттенмелер	48
5.2.2. Дебитордук жана кредитордук карыздардын абалы	49
5.2.3. Финансылык натыйжалар	50
VI. ФИНАНСЫ СИСТЕМАСЫНЫН ӨНУГҮҮ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ	52
VII. АТАЙЫН КАРАЛУУЧУ МАСЕЛЕЛЕР	56
7.1. Өткөөл мезгил учурунда Улуттук банктын акчакредит саясатынын каражаттары (инструменттери)	56

КИРИШҮҮ

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында республиканын банк тутумунда экономиканын реалдуу секторун кредиттөө көлөмүнүн андан ары өсүшү байкалып, мында банк тутумунун финансылык ортомчулук көрсөткүчүнүн өсүшүнө карата туруктуу тенденция белгиленген. Коммерциялык банктардын ликвиддүүлүк запасынын арбын жана капиталынын шайкештигинин жогорку деңгээлде болушу банк тутумун андан ары өнүктүрүү үчүн потенциалдын бар экендиги жөнүндө ырастап турат.

Коммерциялык банктардын депозиттик базасынын өсүшү уланууда, бирок, бир жылдан жогору мөөнөткө жайгаштырылуучу депозиттердин өсүш арымынын төмөн болуп жатышы узак мөөнөткө кредиттөөнү өнүктүрүү үчүн чектөөлөрдү пайда кылууда. Депозит базасын жана кредит портфелин долларлаштыруу деңгээлинин байкалып жаткан төмөндөшү, банктардын ишине валюталык тобокелдиктердин таасири көзкарашынан караганда, оң тенденция болуп саналат.

Кароого алынган мезгил ичинде банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин чогуу алгандагы активдеринде кредит портфелинин төмөндөшү, негизинен, Кыргыз айылчарба финансы корпорациясынын «Айыл Банк» ачык акционердик коомуна кайра өзгөртүлүп түзүлгөндүгүнө жана анын активдери менен милдеттенмелеринин банктык разрядка тиешелүү түрдө которулушуна байланыштуу болгон. Мында кредиттик союздар, микрофинансылык уюмдар жана ломбарддар системасы боюнча кредит портфели акыркы жылдарда өрүш алууга туруктуу тенденцияга ээ болгондугун белгилөөгө болот, мына ушунун өзү үйчарбасы, чакан жана орто бизнес тарабынан кредиттик ресурстарга суроо-талаптын жогору экендигин айгинелеп турат, ошондой эле банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин операцияларынын кирешелүүлүгүнүн артышына да шарт түзөт.

Банк тутумунун турукташуусу, калктын реалдуу кирешелеринин өсүшү калктын аманаттарынын жана үйчарба секторун кредиттөөнүн көлөмүнүн көбөйүүсүндөгү туруктуу тенденцияда дагы чагылдырылууда, мунун өзү банк тутумуна карата ишенимдин бекемделиши жөнүндө айтып турат.

Ошентип, банк тутумунда турукташуунун байкаларлык жогорулашы, коммерциялык банктардын капиталдык базаларынын чыңдалуусу, экономиканын реалдуу секторун кредиттөө көлөмүнүн өсүшү, депозиттер рыногунда банктардын ишинин активдешүүсү, банктык жана төлөм кызмат көрсөтүүлөр чөйрөсүнүн кеңейип, сапатынын жогорулашы республиканын экономикасын өнүктүрүүдө оң факторлор болуп саналат.

* * *

Басылманын «Атайын каралуучу маселелер» бөлүгүндө Кыргыз Республикасынын акчакредит саясатынын каражаттары (инструменттери) жөнүндө маалымат берилген.

I. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ФИНАНСЫ-КРЕДИТ СИСТЕМАСЫНЫН АБАЛЫ

2007-жылдын биринчи жарым жылдык жыйынтыгын карасак, финансы-кредит системасынын чогуу алгандагы активдери¹ 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 50,8 пайызга өскөн, бирок ошондой болсо да, бул көрсөткүчтүн банк тутуму боюнча бир кыйла жогорку өсүш арымда болушу байкалууда.

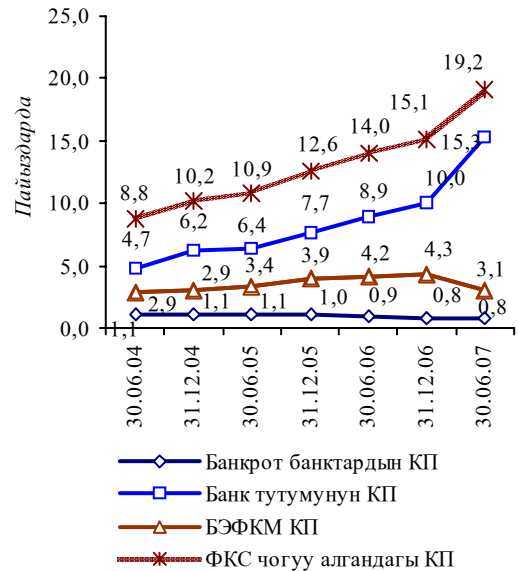
Финансы-кредит мекемелери тарабынан сунушталуучу кызмат көрсөтүүлөр чөйрөсүнүн олуттуу кеңейишинде кредиттер алардын иштеп жаткан активдеринин негизин түзүүчү болуп саналат.

Финансылык ортомчулуктун ички дүң продуктыга (ИДП)² карата чогуу алгандагы кредит портфелинин катышы катары аныкталуучу көрсөткүчү өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда өсүп, 19,2 пайызды түзгөн (1.1-график). Финансылык ортомчулук деңгээлинин белгиленген өсүшү, эң башкысы, банк мекемелеринин кредит портфелинин өсүшүнө байланыштуу. Банк тутумунун кредиттеринин өсүш арымы 62,4 пайызды түзгөн.

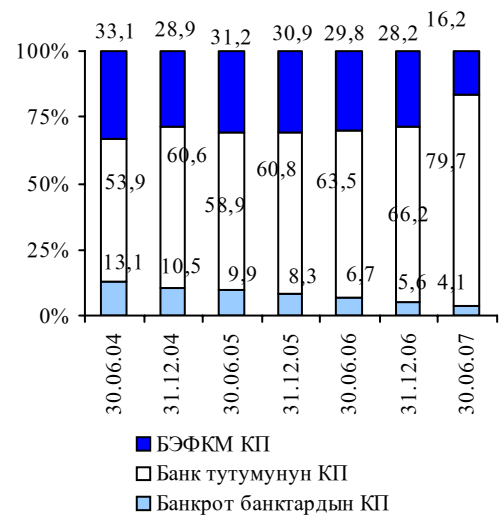
Банк тутумунун финансы-кредит системасында басымдуу абалга ээ болуусу уланууда, маселен 2007-жылдын биринчи жарым жылдык жыйынтыгында анын финансы-кредит системасынын чогуу алынган кредит портфелиндеги үлүшү 79,7 пайызды түзгөн (1.2-график).

Потенциалдуу жоготуулардын жана чыгым тартуулардын ордун жабууга карата атайын камдардын көлөмүнүн (РППУ) банк тутумунун жана банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин (БЭФКМ) кредиттеринин көлөмүнө карата катышы динамикасынан улам, банк тутумунун кредит портфелинин сапаты жакшыргандыгы белгиленген (1.3-график). БЭФКМдин кредит портфелиндеги атайын РППУнун үлүшү 2007-жылдын биринчи жарым жылдык жыйынтыгы боюнча төмөндөп, 1,7 пайыз, банк тутумунда бул көрсөткүч 2,3 пайыз чегинде катталган.

1.1-график. Финансы-кредит системасынын (ФКС) кредит портфелинин (КП) өзгөрүү динамикасы, ИДПга карата пайыздарда

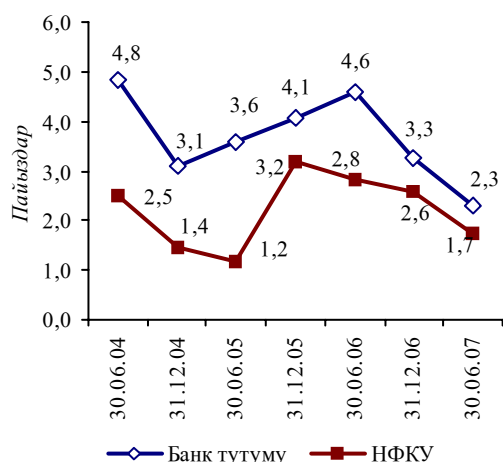
1.2-график. Чогуу алгандагы кредит портфелинин (КП) түзүмү

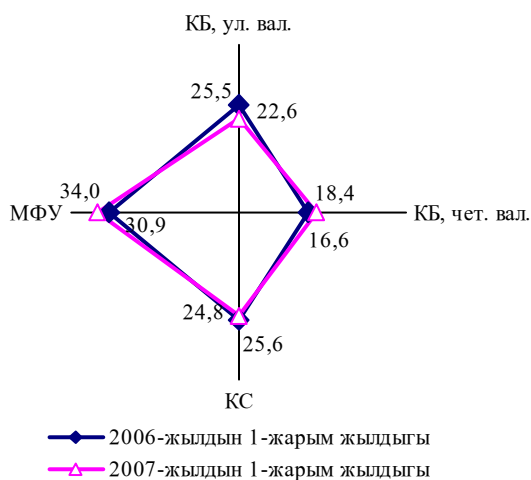
¹ Финансы-кредит системасын иликтөөгө алынуучу көрсөткүчү катары, бул жерде Улуттук банктан лицензия алышкан коммерциялык банктардын жана банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин көрсөткүчтөрү каралат.

² Эсепке акыркы 12 ай ичиндеги айкын ИДП боюнча маалыматтар алынат.

1.3-график. Банк тутумунун жана БЭФКМдин кредит портфелдериндеги атайын РППУнун деңгээли

1.4-график. Ар кандай ФКМнын кредиттери боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендердин «түрдүүлүгү», пайыздар

Эскертүү: КБ, ул. вал.- коммерциялык банктар, улуттук валюта, КБ, чет. вал.—коммерциялык банктар, четөлкө валютасы, КС-кредиттик союздар, МФУ- микрофинансылык уюмдар.

Басылманын 1.4-графикинде коммерциялык банктар жана банктык эмес финансы-кредит мекемелери³ тарабынан (улуттук жана четөлкө валютасында) берилген кредиттер боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендер («разброс») келтирилген, бул белгилүү бир даражада кредиттик ресурстардын наркынын өзгөрүү деңгээлине жана багытына баа берүүгө мүмкүндүк берет. 2007-жылдын биринчи жарым жылдык жыйынтыгында, кредиттик союздардын кредиттери боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендердин өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда төмөндөөсү байкалган. Микрофинансылык уюмдардын кредиттери боюнча пайыздык чендердин деңгээли өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге караганда көбөйгөн.

Коммерциялык банктардын четөлкө валютасында жаңыдан берилген кредиттери боюнча пайыздык чендердин орточо деңгээлинин жогорулоосу да байкалууда, ал эми улуттук валютада орточо салмактанып алынган пайыздык чендердин деңгээли төмөндөгөн. Алсак, 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда, 2007-жылдын биринчи жарым жылдык жыйынтыгы боюнча четөлкө валютасындагы кредиттер боюнча пайыздык чендердин орточо деңгээли 1,8 пайыздык пунктка көбөйүп, ал эми улуттук валютадагы кредиттер боюнча 3,1 пайыздык пунктка төмөндөгөн.

Ошентип, учурда Кыргызстандын финансы-кредит системасынын абалын мүнөздөгөндөр катары төмөндөгүлөрдү кароого болот:

- финансылык ортомчулук көрсөткүчүнүн өсүш динамикасынын уланышы, анын үстүнө банк тутумунда бул көрсөткүчтүн өсүш арымынын олуттуу көбөйүүсү байкалууда;
- БЭФКМдин кредит портфелинин сапаттык мүнөздөмөлөрүнүн жакшырышы.

³ 1.4-графикинде ломбарддардын кредиттери боюнча орточо салмактанып алынган чендер чагылдырылган эмес. 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча бул көрсөткүч 131,4%, 2006-жылдын тиешелүү мезгилинин жыйынтыгы боюнча 144,9% түзгөн.

II. БАНК ТУТУМУНУН АБАЛЫ

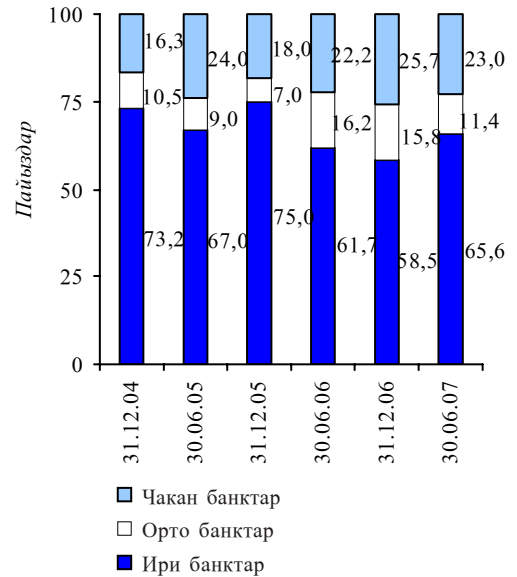
2.1. Банк тутумунун түзүмү

Республикада 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында 21 коммерциялык банк (Эсептешүү-Сактык компаниясын, Пакистан Улуттук банкынын филиалын жана Кыргыз айылчарба финансы корпорациясынын базасында түзүлүп, 2006-жылдын декабрында банктык лицензияга ээ болгон «Айыл Банк» ачык акционердик коомун кошо алганда) ишин жүзөгө ашырган. Алардын ичинде 13 банк четөлкө капиталын тартуу менен иштеген болсо, 9 банкта четөлкө капиталынын катышуусу 50 пайыздан көбүрөөктү түзгөн. Республиканын бардык банк мекемелери универсалдуу болуп саналат.

Бүтүндөй банк тутумунда 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында иштин бардык негизги багыттары боюнча өсүү тенденциясы уланган.

Банк тутумунун түзүмүн (2.1.1-график) «ири», «орто» жана «чакан» банктар тобу¹ ээлеген рынок сегменти көзкарашынан анализдөөдө, «ири» банктардын рыноктук үлүшүнүн көбөйгөндүгү жөнүндө ырастап турат, алардын салыштырма салмагы кароого алынган мезгилде 7,1 пайыздык пунктка көбөйгөн. Бул көбөйүүнү өткөн мезгилде «орто» банктар сегментинде камтылган бир банктын «ири» банктар сегментине киришине байланыштырууга болот. Мында «орто» банктардын үлүшү 4,4 пайыздык пунктка төмөндөсө, ал эми «чакан» банктардын үлүшү кароого алынган мезгилде 2,7 пайыздык пунктка төмөндөгөн.

2.1.1-график. Банк тутумунун банктар тобу боюнча түзүмүнүн өзгөрүүсү

¹ Басылмада келтирилген анализдөөлөрдүн максаты үчүн «ири» банктар катары, банк рыногундагы үлүшү (d_i) 10 пайыздан ашкан (суммардык активдердеги, кредиттердеги, депозиттердеги жана капиталдагы үлүшүнүн орток квадраты), «орто» банктар – 5 пайыздан 10 пайызга чейин жана «чакан» банктар үлүшү 5 пайыздан азыраакты түзгөн банктар түшүндүрүлөт.

Булар төмөнкү формула боюнча эсептелинет:

$$d_i = \frac{X_i}{\sum_{i=1}^N X_i} \quad - i \text{ - банкынын банк секторундагы үлүшү;}$$

бул жерде N иштеп жаткан коммерциялык банктардын саны.

$$X_i = \frac{d_A^2 + d_{Kp}^2 + d_D^2 + d_{O6}^2}{4} \quad - \text{төмөнкү көрсөткүчтөр боюнча орточо}$$

арифметикалык өлчөм: (d_A^2) – банктардын чогуу алгандагы активдериндеги жана кредиттериндеги, (d_{Kp}^2), депозиттериндеги (d_D^2) жана милдеттенмелериндеги (d_{O6}^2) I банкынын активдеринин үлүшүнүн квадраты.

2.1.2-график. Банк тутумунун уставдык капиталынын түзүмүнүн өзгөрүүсү

Рыноктук үлүштүн 65,6 пайызын ээлеген үч банк «ири» банктар сегментин түзгөн (алардын ичинен 36,6 пайызы Кыргыз Республикасындагы эң ири банкка таандык). Бул көрсөткүч банк тутумунун чогуу алгандагы депозит базасында (42,1 пайыз) жана чогуу алгандагы активдеринде (39,4 пайыз) аталган банктардын үлүшү жогору болушу эсебинен жетишилген. Мында бардык үч банк тең кредит рыногунда негизги катышуучулардын тобуна кирет (35,3 пайыз).

Кароого алынган мезгилде банк тутумунун чогуу алгандагы капиталы 33,0 пайызга өскөн. Капиталдын өсүшү банктардын уставдык капиталды (683,3 млн. сомго) көбөйтүүсүнө, алынган күндөлүк пайданын (643,0 млн. сомго) өсүшүнө байланыштуу болгон.

Коммерциялык банктардын уставдык капиталындагы четөлкө капиталынын үлүшү 59,6 пайызды түзгөн (2006-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырына карата – 64,9 пайыз, 2.1.2-график).

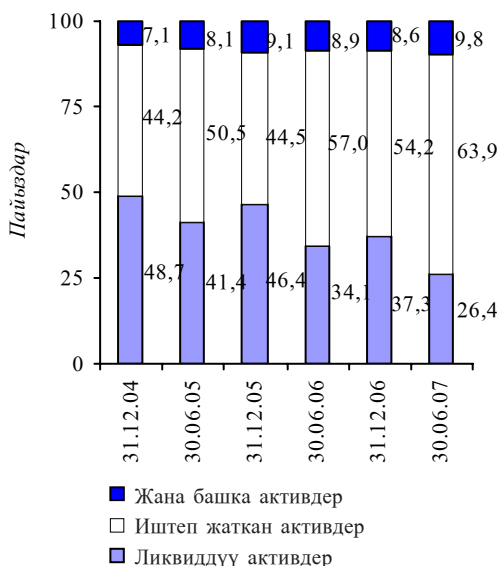
Резиденттердин уставдык капиталынын жалпы өсүш арымы 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында 37,1 пайызды, ал эми резидент эместердин уставдык капиталынын өсүшү 9,2 пайызды түзгөн.

Банктардын капиталдык базасынын өсүшүнүн уланышы банк тутумунун андан ары өнүгүүсү үчүн жетиштүү потенциалды түптөөгө түрткү берет.

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында банк тутумунун активдеринин өсүшү 27,9 пайызды түзгөн. Чогуу алгандагы активдер түзүмүнүн өзгөргөндүгүн карасак (2.1.3-график), кароого алынган мезгил ичинде банктардын активдеринин 63,9 пайызы иштеп жаткан² болуп санала тургандыгын белгилеп кетүү зарыл жана алардын үлүшү 9,7 пайыздык пунктка көбөйгөн. Мында банк тутумунун чогуу алгандагы активдеринде ликвиддүү активдердин үлүшү³ 37,3 пайыздан 26,4 пайызга чейин азайган. Активдердин бул категориясы, негизинен, башка банктардагы корреспонденттик эсептердеги акча каражаттарынын 22,7 пайызга кыскаруусунан улам төмөндөгөн.

Банктардын активдеринин ликвиддүүлүгүнүн Улуттук банк тарабынан белгиленген ченемдерге са-

2.1.3-график. Банк тутумунун активдеринин түзүмүнүн өзгөрүүсү

2 Кредиттер эсептериндеги калдыктар, ФКМдерде жайгаштырылган депозиттер, баалуу кагаздарга жана пайыздык кирешелерди алып келген башка жайгаштыруулар иштеп жаткан активдерди түшүндүрөт.

3 Ликвиддүү активдер катары банктардын кассалардагы жана корреспонденттик эсептердеги каражаттарын түшүнүүгө болот.

лыштырганда жетиштүү болушу банктарга келечекте ликвиддүү активдердин үлүшүнүн кыскаруусунун эсебинен экономиканы кредиттөөнү көбөйтүүгө мүмкүндүк берет.

Мында «жана башка» активдердин үлүшү 9,8 пайызды түзгөн.

Иштеп жаткан активдердин түзүмүндөгү өзгөрүүлөрдү тактап кароо максатында жайгаштырылуучу ресурстардын негизги булагы катары депозиттик базанын⁴ түзүмүн иликтөө жана банктык жайгаштыруулардын негизги түрү катары кредит портфелиндеги өзгөрүүлөрдү иликтеп, талдоо келтирилген.

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында банк тутумунун депозиттик базасынын өсүшү уланып, 18,5 пайызды түзгөн жана депозиттердин суммасы 19,5 млрд. сомго жеткен. Депозиттердин түзүмүндө жеке адамдардын аманаттарынын үлүшү 25,1 пайыздан 26,8 пайызга чейин көбөйгөн. Мында жеке адамдардын депозиттеринин көлөмүнүн өсүшү 26,5 пайызды түзгөн.

Юридикалык жактардын депозиттеринин салыштырма салмагы 58,3 пайызды түзгөн (7,5 пайыздык пунктка төмөндөө). Депозиттердин бул категориясынын көлөмү абсолюттук мааниде 5,0 пайызга көбөйгөн.

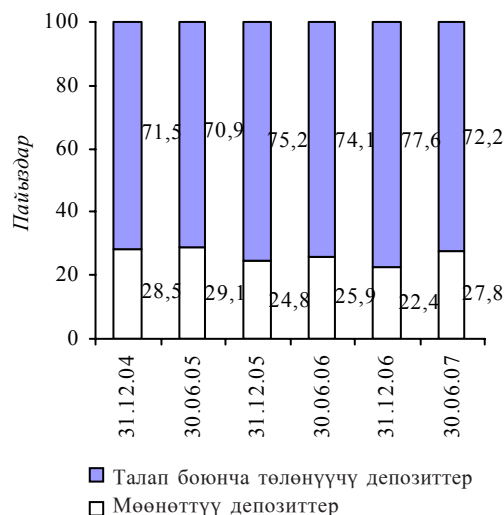
Калган үлүштү (14,8 пайыз) Өкмөттүн жана башка бийлик органдарынын депозиттери ээлейт.

Кароого алынган мезгил ичинде мөөнөттүү депозиттердин үлүшү банктардын бүтүндөй депозиттик базасынан 27,8 пайызга чейин өскөн (2.1.4-график). Бул, өз кезегинде, банктардын экономиканы орто жана узак мөөнөткө каржылоосун көбөйтүү боюнча потенциалын жогорулатат. Мында жеке адамдардын мөөнөттүү депозиттеринин үлүшү 25,6 пайызга өскөндүгүн жана абсолюттук мааниде 2,8 млрд. сомду түзгөндүгүн белгилөөгө болот, бул калк тарабынан банк тутумуна карата ишенимдин жогорулап жатышын ырастап турат.

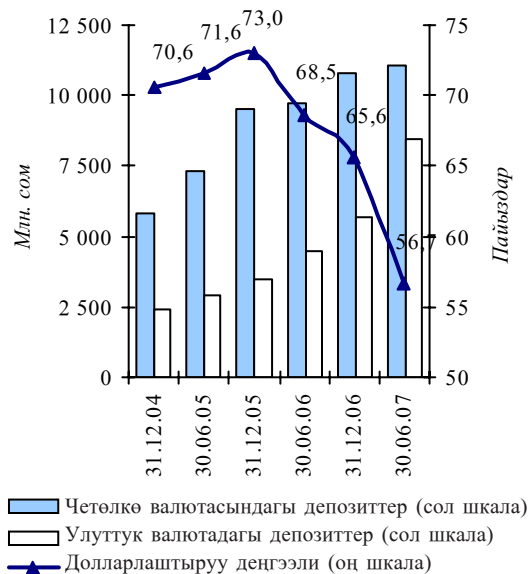
2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында банк тутумунун депозиттик базасын «долларларлаштыруу» деңгээлинин төмөндөө тенденциясы уланган (2.1.5-график).

Бул көрсөткүч 2007-жылдын 1-январына карата 65,6 пайызга караганда 56,7 пайызды түзгөн. Кароого алынган мезгилдин акырына карата юридикалык жак-

2.1.4-график. Банк тутумунун депозиттеринин тартуу мөөнөттөрү боюнча түзүмүнүн өзгөрүүсү

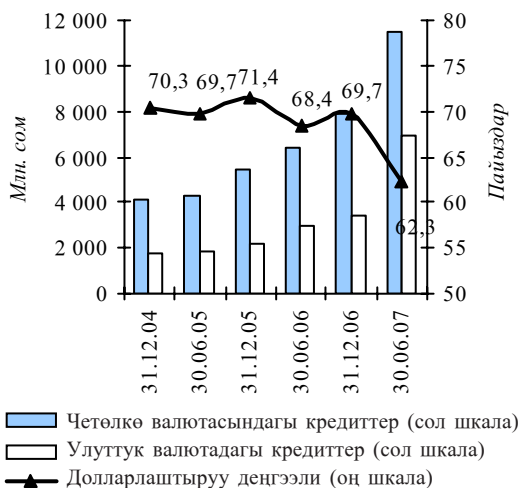

2.1.5-график. Банк тутумунун депозиттеринин валюталардын түрлөрү боюнча түзүмүнүн өзгөрүүсү

⁴ Депозиттик база жеке адамдардын жана юридикалык жактардын депозиттерин, ошондой эле Өкмөттүн жана башка бийлик органдарынын депозиттерин камтыйт.

2.1.6 график. Банк тутумунун кредит портфелинин түзүмүнүн валюталардын түрлөрү боюнча өзгөрүүсү

тардын депозиттеринин «долларлаштыруу» деңгээли 7,0 пайыздык пунктка төмөндөп, 65,5 пайызды түзгөн. Жеке адамдардын четөлкө валютасындагы депозиттеринин үлүшү 0,2 пайыздык пунктка кыскарып, 61,3 пайызды түзгөн. АКШ долларынын сомго карата курсунун төмөндөөсү бул көрсөткүчтүн төмөндөөсүнө таасир эткен факторлордун бири болуп саналган.

Депозиттерди «долларлаштыруу» деңгээлинин төмөндөөсү улуттук валюта курсунун өзгөрүүсүнүн коммерциялык банктардын ишине таасир этүү деңгээлин төмөндөтүүгө алгылыктуу шарт түзөт.

Банк тутумунун чогуу алгандагы кредит портфели 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында 62,5 пайызга өскөн. Мында коммерциялык банктардын кредиттерин «долларлаштыруу» деңгээли ушул мезгил ичинде 7,4 пайыздык пунктка төмөндөп, кароого алынган мезгил акырына карата 62,3 пайызды түзгөн (2.1.6-график).

Кароого алынган мезгилде узак мөөнөттүү кредиттердин өсүшү уланган⁵: 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында алардын үлүшү 52,6 пайыздан 65,8 пайызга чейин өсүп, абсолюттук мааниде өсүш 103,3 пайызды түзгөн, бул экономиканын турукташтыруу факторлорунун бири катары каралышы мүмкүн. Буга карабастан, кайтаруу мөөнөтү бир жылдан кем болгон кредиттердин салыштырма салмагы, алардын үлүшүнүн төмөндөө тенденциясы уланып жатса деле, жогору бойдон калууда (34,2 пайыз) (2.1.7-график).

2.1.7-график. Банк тутумунун кредит портфелинин түзүмүнүн жайгаштыруу мөөнөттөрү боюнча өзгөрүүсү

Кредиттер боюнча колдонулуп жаткан пайыздык чендерге баа берүү үчүн кредиттер боюнча пайыздык чендердин вариация коэффициенти, кредиттер боюнча орточо жана орточо салмактанып алынган пайыздык чен сыяктуу мүнөздөмөлөр каралды.

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында улуттук валютадагы кредиттер боюнча орточо чендер (6 ай ичинде орто арифметикалык маани катары эсептелген) 22,7 пайызды, четөлкө валютасында –18,4 пайызды түзгөн. 2006-жылдын биринчи жарым жылдыгындагы салыштырганда улуттук валютадагы кредиттер боюнча пайыздык чендер 3,0 пайыздык пунктка төмөндөп, четөлкө валютасында тескерисинче 1,8 пайыздык пунктка жогорулаган. Кредиттер рыногунда пайыздык

⁵ Узак мөөнөттүү кредиттер катары 1 жылдан ашык мөөнөткө берилген кредиттерди түшүнүүгө болот.

чендердин түрдүүлүк өлчөмүн көрсөтүүчү вариация коэффициентин отчеттук мезгилде четөлкө валютасындагы кредиттер боюнча сыяктуу эле, улуттук валютадагы кредиттер боюнча да төмөндөгөн. 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында четөлкө валютасы сыяктуу эле, улуттук валютадагы кредиттер боюнча дагы орточо салмактанып алынган чен орточо чен менен теңдештирилген (2.1.8, 2.1.9-графиктер).

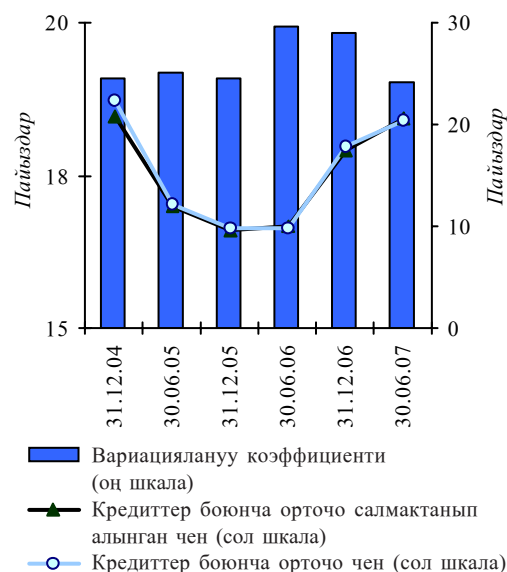
Ошентип, банк секторунда 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында төмөнкүдөй тенденциялар байкалган:

- банк тутумун капитализациялоонун өсүшү;
- банктардын депозиттик базасынын, анын ичинде жеке адамдардын депозиттеринин көбөйүүсү;
- бүтүндөй кредит портфелинин жана активдердин өсүшү;
- кредит портфелинде кардарларга узак мөөнөттүү кредиттердин салыштырма салмагынын өсүшү;
- банк тутумунун депозиттик базасынын «долларлашуу» деңгээлинин төмөндөшү;
- банк тутумунун кредит портфелин «долларлашуу» деңгээлинин төмөндөшү.

2.1.8-график. Улуттук валютадагы кредиттер боюнча пайыздык чендердин мүнөздөмөлөрүнүн өзгөрүүсү

2.1.9-график. Четөлкө валютасындагы кредиттер боюнча пайыздык чендердин мүнөздөмөлөрүнүн өзгөрүүсү

2.2. Тобокелдиктер

2.2.1. Кредиттик тобокелдик

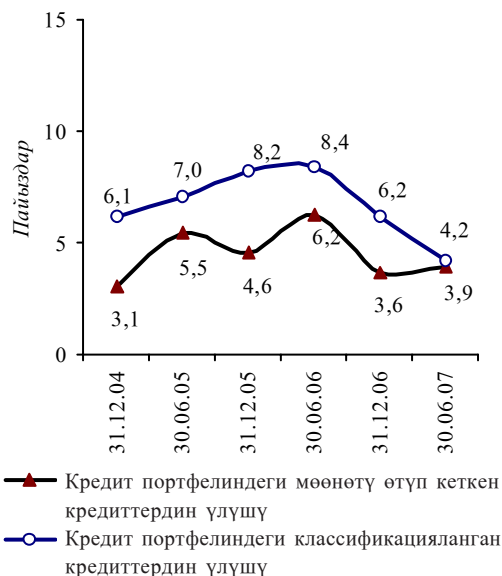
Кредиттик тобокелдик банк ишин коштоп жүрүүчү негизги тобокелдиктердин бири болуп саналат. Бул бөлүктүн чегинде банктын кредиттик тобокелдиктерди камтуучу активдүү операциялары каралат.

Кредит портфелинин сапатын баалоо үчүн коммерциялык банктар тарабынан кредиттерди классификациялоо системасы¹ пайдаланылат, ал кредиттердин кайтарылбай калуусунан потенциалдуу чыгым тартуулардын мүмкүн болуучу деңгээлин алдынала аныктоого жана тиешелүү камдарды (резервдер) түзүүнүн жардамы менен аларды өз убагында компенсациялоого (капиталга терс таасирлерди минимумга чыгаруу менен) мүмкүндүк берет.

Кредит портфелинин сапатын анализдөөдө кредит портфелинин сапатынын начарлашынын алгачкы белгилерин чагылдыруучу классификацияланган (өздөштүрүлбөгөн) жана мөөнөттөрү өтүп кеткен кредиттерге кыйла көңүл бурулат. 2007-жылдын биринчи жарымында кредит портфелинде классификацияланган (өздөштүрүлбөгөн) кредиттердин үлүшү төмөндөгөн (2.2.1.1-график). Кароого алынган мезгилде банк тутумунун кредит портфелинин сапаттык мүнөздөмөлөрүнүн дурус боло баштаганын эске алсак, кайтарылбай калуу тобокелдик деңгээли жол берилген чекте калууда. Бирок, бул көрсөткүчтүн өткөн мезгилдеги динамикасын жана кредит портфелинин 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгындагы олуттуу өсүшүн эске ала турган болсок, келечекте кредит портфелинин сапатын баалоого жетиштүү негизи жок.

Келечекте кредиттик тобокелдик деңгээлинин өсүүсүнө/төмөндөөсүнө таасир этүүчү факторлордун бири катары «байкоого алынган» кредит катары классификациялануучу кредиттердин көлөмүнүн өзгөрүүсүн кароого болот. Мындай кредиттердин са-

2.2.1.1-график. Банк тутумунун кредит портфелиндеги кредит тобокелдигинин деңгээлинин өзгөрүүсү

¹ Кредит портфелинин сапатын баалоо максатында бардык кредиттерди, кардарлардын банктын алдындагы өз милдеттенмелерин аткаруунун учурдагы мүмкүнчүлүктөрүнө жараша, алты категорияга бөлүү шарты кабыл алынган (классификациялоонун начарлоосу тартибинде келтирилет): нормалдуу, канааттандырарлык, байкоого алынган, субстандарттык, шектүү жана жоготуулар. Берилген каражаттардын кайтарылышы көзкарашынан алып караганда, бир кыйла терс мүнөздөмөлөргө ээ болуучу үч акыркы категориянын кредиттерин «өздөштүрүлбөгөн» же «классификацияланган» катары эсептөө кабыл алынган. Көрсөтүлгөн алты категориянын ар бирине банк бул категорияга ылайык келүүчү, берилген кредиттердин суммасынан пайыз катары аныкталуучу камды түзүүгө милдеттүү.

лыштырма салмагы 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында төмөндөгөн болсо дагы (2.2.1.2-график), алардын жалпы кредит портфелинде салмактуу үлүшкө ээ болуусу (7,1 пайыз) уланууда.

2007-жылдын 30-июнундагы маалымат боюнча банктар тарабынан кредиттерди кабыл алынган классификациялоого шайкеш камдарынын көлөмү түзүлгөн. Мында классификациялануучу кредиттерге карата түзүлүүчү атайын камдарынын кредиттердин мындай категориясына карата көлөмү 55,6 пайызды түзгөн, бул коммерциялык банктардын кредиттер боюнча мүмкүн болуучу жоготууларга баа берүү маселесине консервативдүү ыкма колдоно тургандыгын тастыктайт.

Банктардын классификациялануучу кредиттеринин сапаты начарлаган жана камдарды кошуп эсептегенге чейинки учурда банктардын таза суммардык капиталынын өлчөмү бирозга төмөндөйт.

Ошентип, бүтүндөй алынган кредиттик тобокелдик алгылыктуу деңгээлде кала берүүдө, бирок, бул тобокелдикти мүнөздөөчү көрсөткүчтөрдүн өсүшүн келечекте пайда кылуучу себептер да орун алууда.

2007-жылдын июнь айынын акырына карата «накта» кредит портфелинин салыштырма салмагы (классификациялануучу кредиттер боюнча мүмкүн болуучу жоготууларга карата түзүлгөн атайын камдарды алып салуу менен кардарларга кредиттер боюнча ссудалык карыздардын калдыктары) жыл башындагыга салыштырганда 10,9 пайыздык пунктка көбөйүү менен банк тутумунун чогуу алгандагы активдеринин 49,6 пайызын түзгөн (2.2.1.3-график). 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында калктын кредиттик кызмат көрсөтүүлөрдөн пайдалануу мүмкүнчүлүгүнүн артып жатышын бул өзгөрүүгө тийгизген негизги таасир катары кароого болот.

2.2.2. Ликвиддүүлүк тобокелдиги

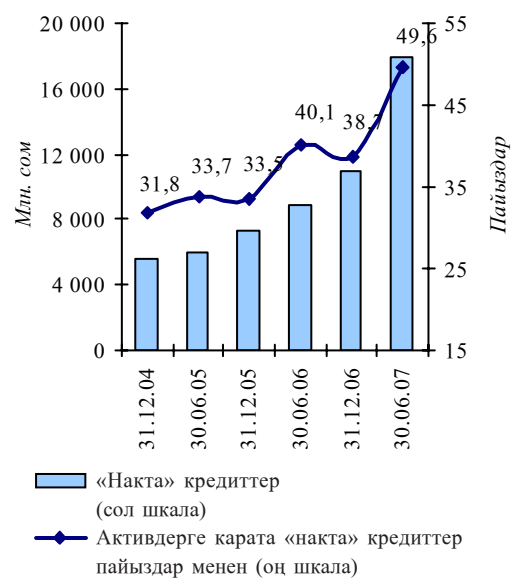
Калктын банк тутумуна ишеними банктардын өз милдеттенмелеринин убагында аткарууларынан көзкаранды, бул банктарда ликвиддүүлүктүн жетиштүү деңгээлде болушун болжолдойт. Регулятивдүү максаттарда ликвиддүүлүк тобокелдиги күндөлүк ликвиддүүлүктүн экономикалык ченеминин жардамы менен бааланат².

² Күндөлүк ликвиддүүлүктүн экономикалык ченеми – Улуттук банк тарабынан банктардын милдеттүү түрдө аткаруусу үчүн белгиленген ченемдердин бири, ага ылайык ликвиддүү активдер кыска мөөнөттүү милдеттенмелердин 30 пайызынан кем эмес деңгээлде болууга тийиш.

2.2.1.2-график. Банк тутумундагы кредит портфелин классификациялоонун өзгөрүүсү

2.2.1.3-график. «Накта» кредиттер деңгээлинин өзгөрүүсү

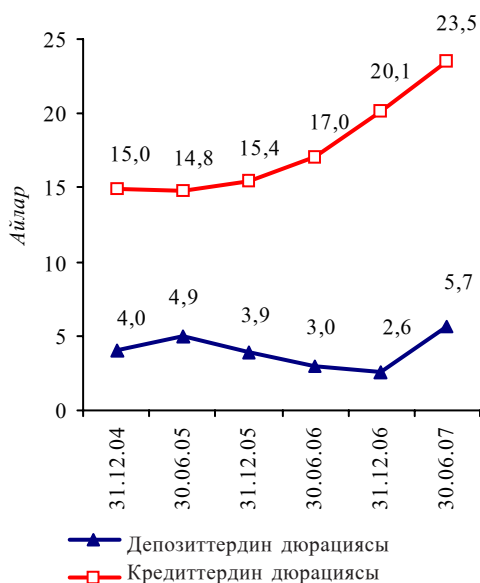
2.2.2.1-график. Күндөлүк ликвиддүүлүктүн эсептөө маанисинин өзгөрүү динамикасы

Ликвиддүүлүктүн банк тутуму тарабынан колдоого алынуучу ченеминин иш жүзүндөгү деңгээли дагы жетиштүү түрдө жогору бойдон кала берүүдө. Банк тутуму боюнча орточо алганда 2007-жылдын биринчи жарым жылдык жыйынтыгында бул ченемдин эсептөө мааниси 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырындагыга салыштырганда 10,1 пайыздык пунктка төмөндөө менен 67,8 пайызды түзгөн. Корреспонденттик эсептер боюнча операцияларды жүргүзүүгө адистешкен бир банктын ликвиддүүлүк деңгээли көрсөткүчтүн жыйынтык маанисине олуттуу таасир этет. Бул банкты эсепке албаганда, кароого алынган мезгил акырына карата күндөлүк ликвиддүүлүктүн деңгээли 64,1 пайызды түзгөн (2.2.2.1-график).

Ликвиддүүлүк көрсөткүчүнүн иш жүзүндөгү маанисинин белгиленген ченемдик мааниден артуусу бир жагынан, финансылык ортомчулуктун андан ары кеңейүүсү үчүн потенциалдын бар экендигин ырастаса, экинчи жагынан, депозиттик базанын туруктуулугу жетиштүү болбой жатышын чагылдырууда. Депозиттердин жетиштүү деңгээлде туруктуу болбой жатышын депозиттер жана кредиттер дүрациясынын өзгөрүүсү жөнүндө маалыматтар, ошондой эле, каражаттар булагынын туруктуулук коэффициентинин эсептелиши тастыктоодо³.

2.2.2.2-график. Банк тутумундагы кредиттердин жана депозиттердин дүрациясынын өзгөрүү динамикасы

Кароого алынган мезгилде (2.2.2.2-график) депозиттерди тартуунун жана кредиттерди жайгаштыруунун орто мөөнөттөрүнүн ортосундагы ажырым жогору бойдон калган, бул көмүскө дезинтермедиациялык тобокелдиктер⁴ жөнүндө айтып турат, алар айрым банктарда ликвиддүүлүктү мезгил аралыгы боюнча тескөө процессинде көрүнүшү мүмкүн. Бирок, кредиттердин белгилүү бир бөлүгү банктар тарабынан депозиттерден айырмаланган, башка узак мөөнөттүү булактарынын эсебинен каржылана тургандыгын эске алуу зарыл (капитал, финансылык мекемелерден узак мөөнөттүү карыз алышуулар ж.б.). Бул факт жогоруда аталган тобокелдиктердин келип чыгуу ыктымалдыгын төмөндөтөт. Бүтүндөй алганда, узак мөөнөттүү депозиттерди тартуу үчүн Кыргыз Республикасынын «Банктык

³ Финансылык каражаттар булагынын туруктуулук коэффициенти банк тутумунун депозиттеринин жалпы суммасындагы мөөнөттүү депозиттердин үлүшү (пайыздарда) менен мүнөздөлөт.

⁴ Дезинтермедиация - инфляциялык күтүүлөрдүн жана/же башка терс жагдайлардын күчөп кетиши шартында келишилген мөөнөттөн мурда калктын аманаттарды массалык түрдө алуу процесси.

аманаттарды (депозиттерди) коргоо жөнүндө» мыйзамын кабыл алуу зарыл.

Басылманын 2.2.2.3-графиктинде «накта» кредит портфелине карата депозиттик базанын катышынын өзгөрүү динамикасына салыштырганда финансылык каражаттар булактарынын туруктуулук коэффициентинин өзгөрүүсү келтирилген. Депозиттик базадагы мөөнөттүү депозиттердин үлүшүнүн төмөн болушу (2007-жылдын 30-июнундагы маалымат боюнча 27,8 пайыз), сөзсүз түрдө, жайгаштыруулардын көлөмүнө таасир этет жана келечекте ликвиддүүлүктү тескөө процессин татаалдаштырат.

Депозиттердин жана кредиттердин катышынын динамикасы тартылуучу каражаттарды пайдалануу натыйжалуулугу жогорулагандыгын ырастап турат.

Бүтүндөй алганда, учурда банк тутумунда милдеттенмелерди аткаруу үчүн каражаттардын жетишпей калуусунан кооптонууга негиздер жок экендигин белгилөөгө болот, ошону менен бирге, тартылган ресурстардын туруктуу болбой жатышы ликвиддүүлүктү мезгил аралыгы боюнча тескөө процессине, кредит портфелинин көлөмүнүн өсүшүнө жана жалпы алганда, активдердин кирешелүүлүгүнүн кыскарып кетишине терс таасир этет.

Отчеттук мезгилде финансы каражаттарынын туруктуулугунун, мөөнөттүү депозиттердин үлүшүнүн өсүшү байкалган, натыйжада банктардын активдеринде кредиттердин үлүшү көбөйгөн.

Басылманын 2.2.2.4-таблицасында 2007-жылдын июнь айынын акырына карата абал боюнча банктардын финансылык активдеринин жана милдеттенмелеринин төлөө мөөнөттөрү жөнүндө маалымат келтирилген. Бүтүндөй алганда, банктардын финансылык милдеттенмелеринин орду финансылык активдер менен толтурулууда, мында ажырым (активдердин милдеттенмелерден артып турушу) 7,2 млрд. сомду, анын ичинде кредиттер жана депозиттер боюнча - 11,3 млрд. сомду түзгөн. Ошентип, банктар өздөрүнүн финансылык милдеттенмелерин аткаруу үчүн жетиштүү активдерге ээ. Банк тутумунун ликвиддүүлүгүнүн жетиштүү деңгээлин, ошондой эле коммерциялык банктарда өздүк капиталдын өсүшүн эске алганда, 90 күнгө чейинки мезгилдеги терс ажырым банктар тарабынан өз финансылык

2.2.2.3-график. Банк тутумунун ликвиддүүлүк факторлоруна баа берүү

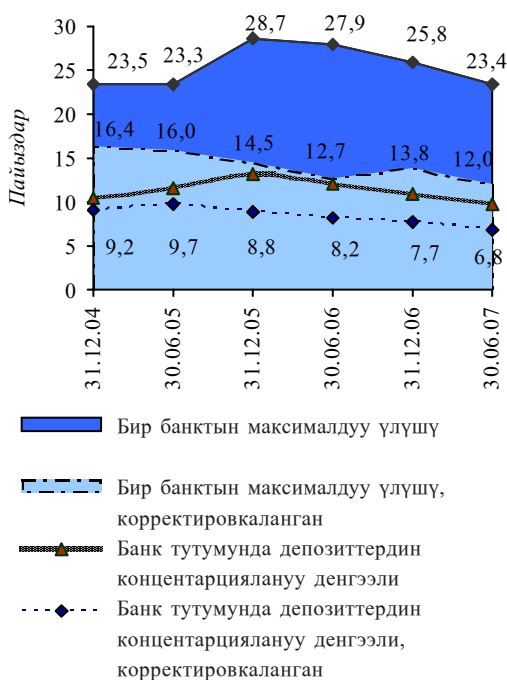

милдеттенмелерин аткарууларына олутуу деле таасир тийгизе албайт.

2.2.2.4-таблица. Финансы активдерин/милдеттенмелерин төлөө мөөнөтү (млн. сом)

Аталышы	Төлөө мөөнөтү					Бардыгы болуп
	30 күнгө чейин	31 күндөн 90 күнгө чейин	91 күндөн 180 күнгө чейин	181 күндөн 365 күнгө чейин	365 күндөн ары	
1. Бардыгы болуп финансылык активдер	13 926,9	1 798,8	2 328,1	4 650,1	13 991,2	36 695,0
анын ичинде кардарларга кредиттер жана финансылык ижара	492,7	820,2	1 749,4	3 649,5	11 654,8	18 366,7
2. Бардыгы болуп финансылык милдеттенмелер	16 908,7	3 057,1	2 170,3	2 577,7	4 743,9	29 457,8
анын ичинде жеке адамдардын депозиттери жана юридикалык жактардын мөөнөттүү депозиттери	2 810,5	847,0	1 190,6	1 070,0	1 153,3	7 071,4
3. Бардыгы болуп ажырым	-2 981,8	-1 258,4	157,8	2 072,3	9 247,3	7 237,3
анын ичинде кредиттер жана депозиттер боюнча ажырым	-2 317,8	-26,7	558,8	2 579,6	10 501,6	11 295,3

2.2.3.1-график. Депозиттердин концентрациялануусунун өзгөрүүсү

2.2.3. Концентрациялануу тобокелдиги

Депозиттердин концентрациялануу өзгөчөлүгү.

2.2.3.1-графикте көрүнүп тургандай, 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында банк тутуму боюнча депозиттердин концентрациялануусунун орточо деңгээлинин жана депозиттер рыногунда бир банктын максималдуу үлүшүнүн деңгээлинин да төмөндөөсү уланган. Бул көрсөткүчтөрдүн өзгөрүүсүнө негизинен коммерциялык банктардын биринде депозиттердин көлөмүнүн төмөндөөсү таасир эткен (2.2.3.2-график).

Басылманын 2.2.3.1 жана 2.2.3.2-графиктеринде жогоруда аталган банкты эсепке алуусуз эсептелген көрсөткүчтөрү «корректировкаланган» катары белгиленген.

Бул банктын депозиттерин эске албаганда, катышуучулар арасында депозиттер рыногунун концентрациясы төмөн болуп саналат (10 катышуучуга чейин)⁵ жана акыркы үч жыл ичинде болжол менен бир деңгээлде калуу менен төмөндөөгө карата тенденцияга ээ.

⁵ Концентрациялануу тобокелдигине «жогорку», «алгылыктуу» же «төмөнкү» чекте сыяктуу баа берүү концентрациялануу деңгээлинин жалпы кабыл алынган градациясына негизделген. Алып көрсөк, концентрациялануу тобокелдиги, эгерде, анын деңгээли 10 пайызга чейинкини түзсө «төмөн», 10 пайыздан 20 пайызга чейинкини түзсө «алгылыктуу», ал эми 20 пайыздан жогору болсо «жогорку» деңгээлде деп эсептелинет. Мисалы, 50 пайызга барабар болгон концентрациялануу индекси рынокко бирдей үлүштөгү 2 катышуучунун, ал эми 33 пайызда 3 катышуучунун катышуусуна эквиваленттүү.

Банк тутумунда концентрациялануу деңгээлине «Төрт ири банктын депозиттердин деңгээли боюнча үлүшү» башка көрсөткүчүнүн жардамы менен баа берүү 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында депозиттердин концентрациялануусунун 48,6 пайыздан 50,3 пайызга чейин жогорулагандыгы жөнүндө ырас-тап турат. Мында кароого алынган мезгил ичинде эки банк депозиттердин өлчөмү боюнча өз позицияларын күчөтүү менен башка эки банктын ордуна, төрт ири банктын курамына кире алган.

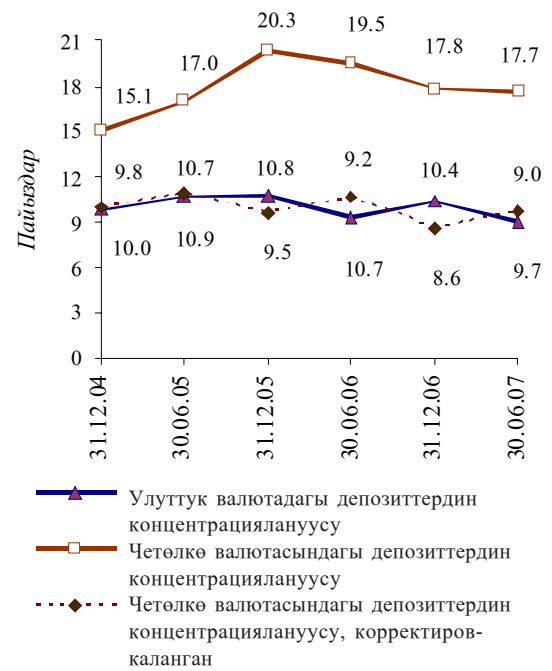
Кредиттердин концентрациялануу өзгөчөлүгү. 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында банк тутумунун кредит портфелинин өсүүсү кредиттердин 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырындагыга салыштырганда кредит рыногунда өзүнчө бир банктын максималдуу үлүшү боюнча сыяктуу эле, кредиттердин концентрациялануу деңгээли (индекси) боюнча дагы баалануучу концентрациялануусунун айрым бир жогорулоосу менен коштолгон. Бул көрсөткүчтөр кардарларды жигердүү кредиттөөнү жүзөгө ашырып жатышкан бирнече банктын жалпы кредит портфелинде салыштырма салмагынын өсүшүнө байланыштуу көбөйгөн (2.2.3.3-график).

Кредиттердин концентрациялануу көзкарашынан «Төрт ири банктын үлүшү» көрсөткүчүн карасак, ал дагы кароого алынган мезгилде 46,9 пайыздан 50,4 пайызга чейин көбөйгөн. Бул банктардын курамы 2007-жылы банк тутумуна жаңы банк кошулуп иштей башташына байланыштуу бир банкка өзгөргөн.

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында кредиттердин валюталардын түрлөрү боюнча концентрациялануу көрсөткүчтөрү улуттук валютада сыяктуу эле, четөлкө валютасында дагы жогорулаган. Улуттук валютадагы кредиттердин концентрациялануусу ушул жылы банк тутумуна жаңы бир банк кошулуп иштөөсүнө байланыштуу 7,9 пайыздан 13,6 пайызга чейин өскөн. Четөлкө валютасындагы кредиттердин концентрациялануусу дагы 10,6 пайыздан 11,8 пайызга чейин жогорулаган (2.2.3.4-график).

Кредиттердин элчарба тармагында концентрациялануу тобокелдигин иликтөөгө алуунун жыйынтыгында кредиттердин концентрациялануу деңгээли тармактын бардык түрлөрү боюнча «төмөндөн» «жогоруга» чейинки чекте сакталып жаткандыгын белгилөөгө бо-

2.2.3.2-график. Депозиттердин валюталардын түрлөрү боюнча концентрациялануусу

2.2.3.3-график. Кредиттердин концентрациялануусунун өзгөрүүсү

2.2.3.4-график. Кредиттердин валюталардын түрлөрү боюнча концентрациялануусу

лот. Демек, бул ар бир тармакта кредиттөө ишин жүзөгө ашырып жаткан банктардын саны бирдей үлүш менен бирден он экиге чейин экендигин билдирет.

Басылманын 2.2.3.5, 2.2.3.6-таблицаарындагы маалыматтарга негизденүү менен банктардын айылчарбасын, курулушту кредиттөө жана ипотекалык кредиттөө жагындагы иштеринде жандануу байкалгандыгын белгилөөгө болот. Байланыш, айылчарбасы, даярдоо жана кайра иштеп чыгуу, транспорт муктаждыктарына берилген кредиттердин концентрациялануу деңгээлинин жогору болушу аталган тармактарды кредиттөө тобокелдиги да жогору экендигин ырастап турат.

Ошентип, Кыргыз Республикасынын банк тутумунда бүтүндөй алганда депозиттердин жана кредиттердин валюталар жана тармактык багыты боюнча концентрациялануусунун алгылыктуу деңгээли катталууда. Бул рыноктун катышуучулары боюнча кредиттердин концентрациялануу көрсөткүчүнүн айрым бир жогорулагандыгы бирнече ири коммерциялык банктын үлүшүнүн өсүшүнө байланыштуу болгон. Бул активдүүлүк (1) кредиттерге суроо-талаптын көбөйүшүнөн жана (2) кредиттик тобокелдиктердин сакталып жаткан деңгээлинен улам пайыздык чендердин кандайдыр бир олуттуу өзгөрүүлөрү менен коштолбойт.

2.2.3.5-таблица. Банктардын иштеринин элчарба тармагын кредиттөө боюнча концентрациялануусу * (пайыздарда)

	2004-ж. 31.12.	2005-ж. 30.06.	2005-ж. 31.12.	2006-ж. 30.06.	2006-ж. 31.12.	2007-ж. 30.06.	Четтөө (пайыздык пункттарда)
Өнөржайы	20,8	21,8	17,0	20,2	23,1	20,1	-3,0
Айылчарбасы	25,9	21,6	21,0	20,1	19,8	60,7	40,9
Транспорт	31,9	26,8	32,5	15,7	23,2	27,0	3,8
Байланыш	34,7	38,9	51,2	48,8	87,4	81,7	-5,7
Соода	12,0	11,0	10,7	9,1	8,7	8,4	-0,3
Даярдоо жана кайра иштетүү	28,8	25,9	27,9	55,1	58,1	45,9	-12,2
Курулуш	28,8	31,1	26,8	21,9	19,2	17,0	-2,2
Ипотека	16,3	12,3	14,7	28,4	20,2	20,4	0,2
Үйчарбасы	16,0	23,2	21,4	16,3	14,8	15,7	0,9
Соц. кызмат көрсөтүүлөр	44,3	34,1	30,6	12,0	27,7	24,7	-3,0
Жана башкалар	13,6	13,3	14,6	18,0	11,6	13,8	2,2

*Концентрациялануу Херфиндаль индексинин негизинде аныкталат, ал банктардын тармактарды кредиттөөнүн жалпы көлөмүндөгү салыштырма салмагынын квадраттык суммасы катары эсептелинет. Концентрациялануунун 100% барабар болгон индекси рыноктун толук монополизациялануусун, 50% - бирдей үлүш менен 2 катышуучуну, 33% - 3 катышуучуну жана андан аркыны билдирет.

2.2.3.6-таблица. Банктардын кредит портфелинин элчарба тармагы боюнча түзүмү *
(пайыздарда)

	2004-ж. 31.12.	2005-ж. 30.06.	2005-ж. 31.12.	2006-ж. 30.06.	2006-ж. 31.12.	2007-ж. 30.06.	Четтөө (пайыздык пункттарда)
Өнөржайы	20,5	18,7	17,3	12,7	11,0	7,7	-3,3
Айылчарбасы	1,9	1,9	2,0	3,0	3,3	13,1	<u>9,8</u>
Транспорт	1,2	1,3	0,8	0,9	0,7	0,7	0,0
Байланыш	0,6	0,5	0,4	0,1	1,6	0,9	-0,7
Соода	46,6	44,5	42,9	44,7	40,9	36,8	-4,1
Даярдоо жана кайра иштетүү	1,3	1,0	0,9	0,8	1,0	0,8	-0,2
Курулуш	4,9	6,3	6,0	6,1	5,8	6,1	<u>0,3</u>
Ипотека	4,9	5,4	7,0	8,6	14,3	14,9	<u>0,6</u>
Үйчарбасы	8,0	8,2	8,0	8,7	8,1	7,6	-0,5
Соц. кызмат көрсөтүүлөр	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0
Жана башкалар	9,8	12,0	14,5	14,3	13,2	11,3	-1,9
Жыйынтыгында	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	х

2.3. Капиталдын шайкештик (адекваттуулугунун) деңгээли

Банк ишине мүнөздүү болгон бардык тобокелдиктер жыйынтыгында ошол иштин финансылык натыйжасынан көрүнөт (тике чыгымдар түрүндө көрүнгөндөй эле, тиешелүү камдарды түзүүгө түрткү берген келечек чыгашалар аркылуу келечек чыгымдар ыктымалдыгынын орун алган жогорку үлүшү сыяктуу) жана банктын өздүк каражаттарынын – анын капиталынын өлчөмүнө таасир этет. Ошондуктан капиталдын тиешелүү өлчөмүнүн жетиштүүлүгү банктын тышкы жана ички чөйрөдө учурдагы жана келечектеги терс өзгөрүүлөргө карата туруктуулугун мүнөздөйт.

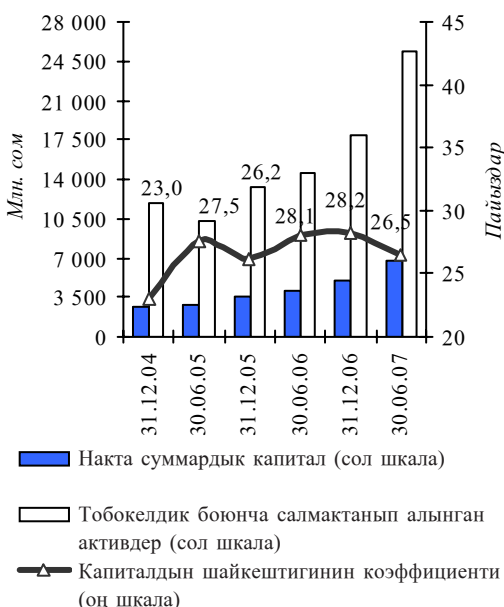
Банктын финансылык абалына иликтөөлөрдү жүргүзүүдө анын ишенимдүүлүгүнүн негизги мүнөздөмөсү болуп, банктын капиталынын өлчөмүнүн жүзөгө ашырылуучу операциялардын масштабына жана мүнөзүнө шайкештиги (капиталдын шайкештиги коэффициенти) саналат. Жетиштүү капитал өзүнчө бир «коопсуздук баштыкчасын» түзөт, ал банкка төлөөгө жөндөмдүү болушуна жана калктын ага болгон ишенимин колдоого мүмкүндүк берет. Ушуга байланыштуу, банктын капиталдаштыруу жагындагы саясаты капиталдын ушундай деңгээлин колдоого багытталууга тийиш, ал эми анын бул же тигил банктык тобокелдиктердин келип чыгуусунан улам мүмкүн болуучу жоготуулардын ордун жабууга жетиштүү болгону дурус.

Капиталдын шайкештик ченеминин минималдуу маанисинин 12,0 пайыз деңгээлинде белгиленишинде, банк тутуму боюнча орточо алганда бул көрсөткүч жетиштүү түрдө жогору бойдон калууда жана 2007-жылдын 30-июнуна карата маалымат боюнча 26,5 пайызды түзөт (2.3.1-график).

Келтирилген графикте көрүнүп тургандай, кароого алынган мезгилде коммерциялык банктардын активдеринин тобокелдик боюнча салмактанып алынган өсүшү капиталдын шайкештигинин көрсөткүчүнүн төмөндөөсүнүн негизги фактору болгон, бул, өз кезегинде, экономиканы кредиттөөнүн көлөмүнүн көбөйүүсүнөн улам шартталган.

Мында капиталдын шайкештигинин иш жүзүндөгү деңгээли (26,5 пайыз) бүтүндөй банк тутумунун ишинде тобокелдиктин жол берилген деңгээлин жогорулат-

2.3.1-график. Банк тутумунун капиталынын шайкештик көрсөткүчүнүн өзгөрүүсү

пай эле, тобокелдүү жана кирешелүү активдердин көлөмүн эки эседен көбүрөөккө кошумча көбөйтүүгө мүмкүндүк берет.

Жогоруда белгиленгендер банк тутумунун учурда терс жагдайдагы соккуларга туруштук бере ала тургандыгын көрсөтүүдө. Мындан тышкары, банк тутумунда келечекте финансылык ортомчулук деңгээлин жана иш натыйжалуулугун арттыруу үчүн потенциал бар деп айтууга болот.

2.4. Финансылык натыйжалар

Алынган пайдалардын активдердин орто деңгээлине карата катышы катары аныкталуучу активдердин кирешелүүлүк коэффициенти, ошондой эле Биринчи деңгээлдеги капиталдын орточо өлчөмүнө карата алынган пайданын катышы катары аныкталуучу салынган капиталга карата кирешелүүлүк банк ишинин кирешелүүлүгүнүн негизги көрсөткүчү болуп саналат.

Кыргыз Республикасынын банк тутумунда 2007-жылдын биринчи жарым жылдык жыйынтыгында активдердин кирешелүүлүгү (ROA) жылдык эсептөөдө 4,0 пайызды (былтыркы жылдын тиешелүү мезгилинин жыйынтыгы боюнча - 2,9 пайыз), ал эми салынган капиталга кирешелүүлүк (ROE) жылдык эсептөөдө 24,3 пайызды түзгөн (былтыркы жылдын тиешелүү мезгилинин жыйынтыгы боюнча – 18,0 пайыз).

Бир банктын чогуу алгандагы көрсөткүчкө карата олуттуу таасирине байланыштуу кирешелүүлүктү андан ары иликтөөгө алуу, бул банкты чогуу алгандагы көрсөткүчтөргө кошпостон, банк тутумунун маалыматтарынын негизинде келтирилген (2.4.1-таблица).

2.4.1-таблица. Банк тутумунун кирешелүүлүгүнүн негизги көрсөткүчтөрү
(пайыздарда)

	2005.31.12	2006 31.12	2007.30.06
Бардыгы болуп пайыздык кирешелер	10,3	10,9	11,8
Бардыгы болуп пайыздык чыгашалар	2,6	3,0	3,5
Накта пайыздык киреше	7,6	7,9	8,2
РППУга чегерүүлөр (кредиттер боюнча)	1,4	1,2	0,9
РППУга чегерүүлөрдөн кийин накта пайыздык киреше	6,2	6,8	7,3
Бардыгы болуп пайыздык эмес кирешелер	6,7	9,8	8,5
Бардыгы болуп пайыздык эмес чыгашалар	0,6	3,6	3,0
Бардык башка операциялык жана административдик чыгашалар	8,6	8,8	8,1
РППУга чегерүүлөр (башка активдер б-ча)	0,1	0,3	-0,1
Салыкка чейинки таза киреше (чыгым)	3,6	3,9	4,7
Пайдадан салык	0,6	0,4	0,4
Накта пайда (чыгым)	2,9	3,5	4,3
Бир мезгил ичинде активдердин орточо мааниси (млрд. сом)	13,19	18,20	26,54

Мындай учурда, 2.4.1-таблицада көрүнүп тургандай, банк тутумунун активдеринин кирешелүүлүгү (ROA) жылдык эсептөөдө 4,3 пайызды түзгөн.

Пайыздык кирешелердин жана чыгашалардын спрэдинин көбөйүүсү, кредиттер боюнча РППУга чегерүүлөрдүн төмөндөөсү кирешелүүлүктүн жыйынтык көрсөткүчүнүн көбөйүүсүнүн себеби болуп саналат.

Мында кредит портфелинин кирешелүүлүгүнүн, кредиттер боюнча пайыздык кирешенин ссудалык карыздардын калдыктарынын орто маанисине карата катышы катары аныкталуучу көрсөткүчү (жылдык эсептөөдө) 0,9 пайыздык пунктка төмөндөп, отчеттук күнгө карата 19,3 пайызды түзгөн (2.4.2-график).

Пайыздык чыгашалардын деңгээли өткөн жылдагыга салыштырганда жеке адамдардын депозиттеринин жана мөөнөттүү депозиттердин көлөмүнүн өсүүсү себебинен улам көбөйгөн (жылдык эсептөөдө).

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында пайыздык эмес кирешелердин (активдердин орто деңгээлине карата 9,8 пайыздан 8,5 пайызга чейин) жана пайыздык эмес чыгашалардын (3,6 пайыздан 3,0 пайызга чейин) да олуттуу төмөндөгөнү катталган.

Ошондой эле, банктардын операциялык чыгашалар деңгээлинин олуттуу кыскарышы байкалган, алар 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгындагыга салыштырганда 0,7 пайыздык пунктка азайган.

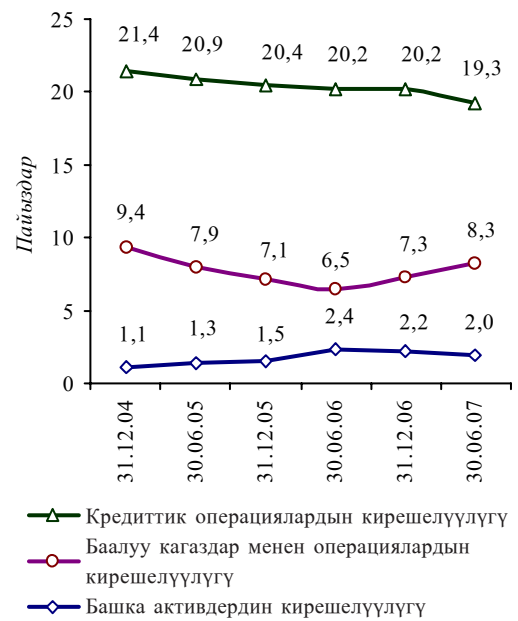
РППУну түптөөгө чыгашалардын орто активдерге карата катышы жылдык эсептөөдө 2006-жылдын жыйынтыгы боюнча 1,2 пайыздан 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында 0,9 пайызга чейин азайган, бул коммерциялык банктар тарабынан кредиттөөнүн көбөйүүсүнө жана кредит портфелинин сапаты жогорулаган шартта активдердин өсүшүнө байланыштуу.

Банк тутумунун таза пайдасы 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында абсолюттук мааниде 643,0 млн. сомду, ал эми 2006-жылдын биринчи жарым жылдыгында – 310,9 млн. сомду түзгөн, б.а. көбөйүү 106,8 пайызды түзгөн (2.4.3-график).

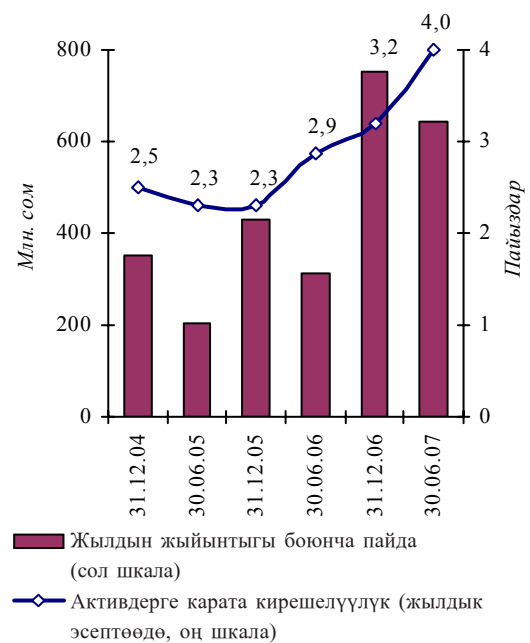
Суммардык активдердин кызматкерлердин санына карата катышы бир кызматкерге карата 5,0 млн. сом деңгээлинен 5,3 млн. сомго чейин жогорулаган. Бул активдердин салыштырмалуу кыйла өсүшүнө байланыштуу, ал 27,9 пайызды түзүп, ошол эле учурда кызматкерлердин саны 20,0 пайызга көбөйгөн.

Демек, банк ишинин кирешелүүлүк көрсөткүчү, бүтүндөй алганда, банк тутумунун кошумча инвестициялоо көз карашынан алгылыктуулук дараметинин

2.4.2-график. Операциялардын айрым түрлөрүнүн кирешелүүлүк көрсөткүчтөрү

2.4.3-график. Активдердин кирешелүүлүгүнүн өзгөрүүсү

позитивдүү динамикасы жана өсүшү жөнүндө айгинелейт. Мында капиталдын шайкештиги ченеминин жогорку орточо мааниси банктардын активдүү операцияларын кошумча кеңейтүү мүмкүнчүлүгү жөнүндө айтып турат. Башка тарабынан алганда, активдерди пайдалануу натыйжалуулугу аз кирешелүү активдердин үлүшүнүн төмөндөөсү шартында олуттуу жогорулашы мүмкүн.

2.5. Финансылык ортомчулук көрсөткүчү

Банк секторунун финансылык ресурстарды топтоп жана аларды андан ары экономика тармактарына бөлүштүрүүчү финансылык ортомчу катары ролу анын өнүгүү жана натыйжалуу иштөө деңгээлинен тике көзкаранды.

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында депозиттердин көлөмүнүн¹ ИДПнын өлчөмүнө карата² катышы 16,2 пайызды түзгөн (2006-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча 14,6 пайыз, 2.5.1-график).

Бул көрсөткүчтүн көбөйүүсү кароого алынып жаткан мезгилдеги ИДПнын өсүшүнө салыштырмалуу депозиттердин кыйла жогору өсүшү менен шартталган. Маселен, 2007-жылдын биринчи жарымында ИДПнын номиналдык өлчөмүнүн 6,3 пайызга жалпы көбөйүшү шартында депозиттердин өсүшү 18,5 пайызды түзгөн.

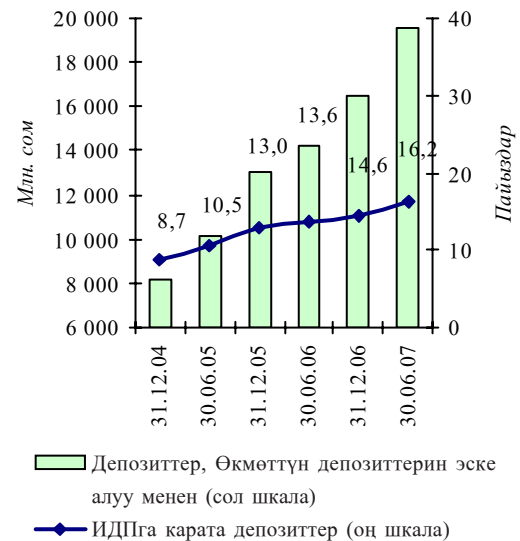
Коммерциялык банктарда жайгаштырылуучу депозиттердин көлөмүнүн банктардан тышкаркы акчаларга (M0) карата катышы дагы жогорулаганын белгилөөгө болот. 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырына карата бул көрсөткүч 89,6 пайызды (2006-жылдын экинчи жарым жылдык жыйынтыгы боюнча – 84,8 пайыз) түзгөн.

Кароого алынган мезгилде кредит портфелинин өсүшү уланган. Мында кредиттердин көлөмүнүн өсүш арымы (62,5 пайыз) депозиттердин көлөмүнүн (18,5 пайыз) өсүш арымынан озот. Кредиттердин көлөмүнүн көбөйүүсү, белгилүү деңгээлде, банктардын капиталынын жана милдеттенмелеринин, демек анын натыйжасында активдеринин өсүшүнүн эсебинен жүрөт.

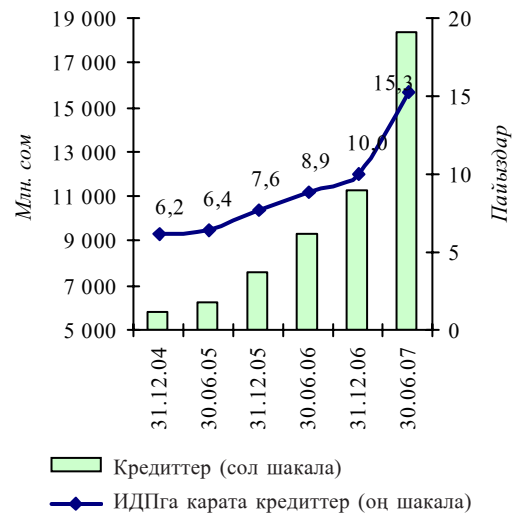
Кардарларга берилген кредиттердин жалпы көлөмүнүн ИДПнын көлөмүнө карата үлүшү 2007-жылдын 30-июнундагы маалымат боюнча, 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырындагыга салыштырганда 5,3 пайыздык пунктка көбөйүү менен 15,3 пайызды түзгөн (2.5.2-график).

Кароого алынган мезгилде берилген кредиттердин көлөмү 18,3 млрд. сомду түзгөн, бул 2006-жылдын тие-

2.5.1-график. Депозиттердин көлөмүнүн динамикасы жана депозиттердин ИДПга карата катышы

2.5.2-график. Кредиттердин көлөмүнүн динамикасы жана кредиттердин ИДПга карата катышы

¹ Бул бөлүктө депозиттер катары, калктын, ишканалардын, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн жана башка мамлекеттик бийлик органдарынын депозиттерин түшүнүүгө болот.

² Эсепке акыркы 12 ай ичиндеги иш жүзүндөгү ИДП боюнча маалыматтар алынат.

2.5.3-график. Кредиттердин депозиттерге карата катышынын динамикасы

шелүү мезгилинде берилген кредиттердин көлөмүнө караганда 97,3 пайызга көп.

Кредиттердин көлөмүнүн түзүмүндө 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда, кредиттөөнүн кыйла өсүшү ипотекалык кредиттөөдө (2,4 эсеге же 1,9 млрд. сомго), сооданы кредиттөө чөйрөсүндө (66,1 пайыз же 2,7 млрд. сом) катталган. Ошондой эле, айылчарбасын кредиттөөнүн көлөмү олуттуу (6,2 эсеге же 2,2 млрд. сомго) көбөйгөн.

Кредиттер боюнча ссудалык карыздардын депозиттердин көлөмүнө карата катышы 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгындагы 68,6 пайызга караганда 94,1 пайызды түзүп, бул депозиттердин өсүшүнөн арткан кредиттердин өсүшүнө байланыштуу болгон (2.5.3-график).

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында улуттук валютада жаңыдан берилген кредиттер боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чен 22,6 пайызды түзгөн (2006-жылдын биринчи жарым жылдыгындагыга салыштырганда 2,8 пайыздык пунктка төмөндөгөн). Четөлкө валютасында жаңыдан берилген кредиттер боюнча пайыздык чен 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында 18,4 пайызды түзүү менен 1,8 пайыздык пунктка көбөйгөн.

Коммерциялык банктардын иш-аракеттеринин финансылык натыйжаларын карап көрүү менен «таза» пайыздык кирешенин активдердин орточо деңгээлине карата катышы бүтүндөй банк тутумунда (жылдык эсептөөдө) 2007-жылдын 30-июнундагы маалымат боюнча 8,2 пайызды түзгөндүгүн (2006-жылдын жыйынтыгы боюнча бул көрсөткүч 7,9 пайызды түзгөн) жана бул Кыргыз Республикасында кредиттик иштин кирешелүүлүгүнүн өсүшү жөнүндө күбөлөндүрө тургандыгын белгилей кетүү зарыл.

Коммерциялык банктардын активдеринин орточо деңгээлине карата «таза» пайыздык кирешенин катышынын өсүшү акыркы жылдарда ссудалык карыздардын жана тиешелүү түрдө пайыздык кирешелердин көбөйүүсүнө байланыштуу болгон.

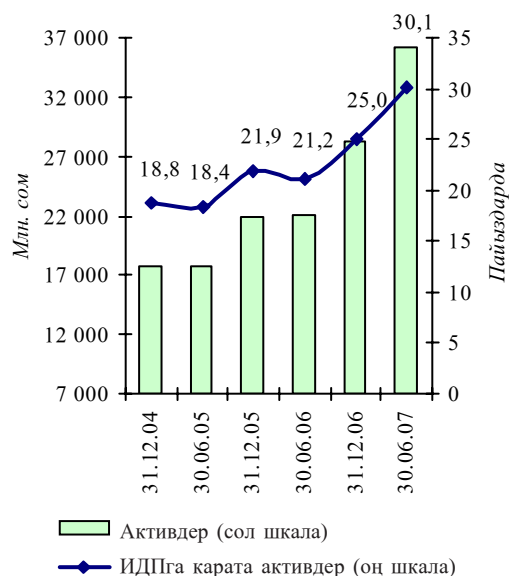
Жогоруда келтирилген көрсөткүчтөрдүн динамикасы банк тутумунун кирешелүүлүгүнүн андан ары жогорулай тургандыгы, ошондой эле тутумдун пайыздык чендердин өзгөрүү тобокелдигинен салыштырмалуу корголгондугу жөнүндө айгинелеп турат.

Финансылык ортомчулук деңгээли көзкарашынан алып караганда, суммардык активдердин ИДПга карата катышынын көрсөткүчүнүн өсүшүн белгилөөгө болот (2.5.4-график). Алып көрсөк, 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча, бул катыш 30,1 пайызды, ал эми 2006-жылдын 2-жарым жылдыгынын акырына карата -25,0 пайызды түзгөн.

Ошол фактыны эске алуу менен акыркы бир нече жыл аралыгындагы туруктуу өсүшкө карабастан, финансылык ортомчулуктун айрым көрсөткүчтөрү салыштырмалуу төмөнкү мааниге ээ жана банк тутумун андан ары өнүктүрүү жана анын ишинин натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн потенциал калууда.

Банктык тобокелдиктерге баа берүү, мүмкүн болуучу тышкы таасирлерди эске албаганда, банк тутумунда кыска мөөнөт ичинде жагдайдын олуттуу өзгөрүүсү байкалбай тургандыгын көрсөтүүдө. Акыркы жылдардагы орун алган өнүгүү динамикасына, ошондой эле коммерциялык банктардын өз иш пландарына ылайык, өлкөнүн экономикасына банк тутумунун таасирин андан ары күчөтүү болжолдонууда.

2.5.4-график. Активдердин көлөмүнүн динамикасы жана активдердин ИДПга карата катышы

III. БАНКТЫК ЭМЕС ФИНАНСЫ-КРЕДИТ МЕКЕМЕЛЕРИ

3.1. Банктык эмес финансы-кредит мекемелер тутумунун абалы

Банктык эмес финансы-кредит мекемелер тутуму (БЭФКМ) өзүнө иши Улуттук банк тарабынан жөнгө салынуучу жана көзөмөлдөнүүчү төмөндөгү мекемелерди камтыйт:

- адистештирилген финансы-кредит мекемелерин: Кредиттик союздарды колдоо жана өнүктүрүү боюнча финансы компаниясын (Финансы компаниясы);
- кредиттик союздарды (КС);
- микрофинансылык компанияларды (МФК), микрокредиттик компанияларды (МКК), жана микрокредиттик агенттиктерди (МКА) камтуучу микрофинансылык уюмдарды (МФУ);
- ломбарддарды;
- алмашуу бюролорун.

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин саны жыл сайын өсүп жаткандыгы байкалууда (3.1.1-таблицаны караңыз).

3.1.1-таблица. Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин санынын динамикасы

Аталышы	2003	2004	2005	2006	2007-ж. 30.06.
Финансы компаниясы	1	1	1	1	1
Микрофинансылык уюмдар	72	104	136	168	200
Кредиттик союздар	303	305	320	305	288
Ломбарддар	108	116	140	148	165
Алмашуу бюролору	261	266	260	263	285

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин (БЭФКМ) санынын өсүшү алар тарабынан жүзөгө ашырылып жаткан кызмат көрсөтүүлөргө муктаждык бар экендигин жана мамлекет тарабынан сунушталып жаткан жөнгө салуу алкагынын жыйынтыгы болуп саналат.

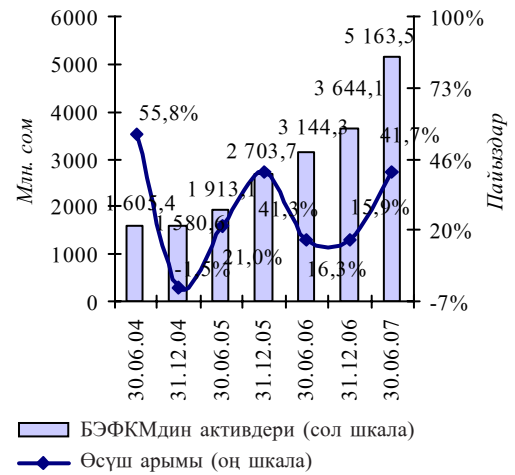
2007-жылдын 30-июнуна карата берилген регулятивдик отчетту кошо алганда, чогуу алгандагы актив-

дердин көлөмү 5 163,5 млн. сомду¹, ал эми 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында БЭФКМдин чогуу алгандагы активдеринин өсүшү 41,7 пайызды түзүп (3.1.1-график), активдердин бир кыйла өсүшү микрофинансылык уюмдарда байкалган. БЭФКМдин активдеринин өсүшү биринчи кезекте ФКМдин, эларалык уюмдардын жана донор өлкөлөрдүн кредиттери түрүндө тартылган каражаттар эсебинен шартталган. Алып көрсөк, БЭФКМдин чогуу алгандагы милдеттенмелеринин өсүшү 45,1 пайызды, ошол эле учурда БЭФКМдин өзүк капиталынын өсүшү – 26,6 пайызды түзгөн.

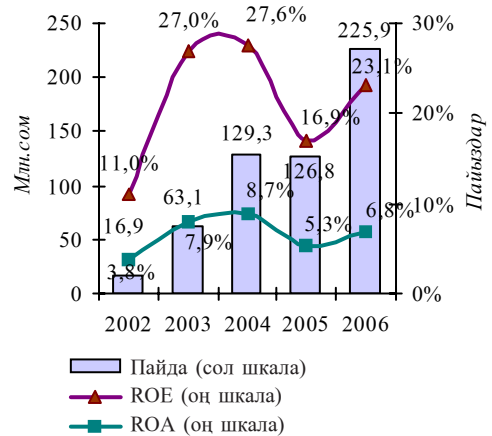
Кароого алынып жаткан мезгилге карата БЭФКМ системасында алынган пайда 172,2 млн. сомду, ал эми пайданын өсүшү 2006-жылдын биринчи жарым жылдыгындагыга салыштырганда 84,2 пайызды түзгөн (же 78,7 млн. сом). Бул негизинен МФУнун үлүшүнүн көбөйүүсүнүн эсебинен БЭФКМдин негизги киреше алып келүүчү активдеринин – кредит портфелинин көлөмүнүн көбөйүүсүнө байланыштуу болгон.

Жогоруда көрсөтүлгөндөрдөн улам активдерди пайдалануунун натыйжалуулугу (ROA) жана капиталды пайдалануунун натыйжалуулугу (ROE) көрсөткүчтөрүнүн жогорулоосу байкалууда (3.1.2-график).

3.1.1-график. БЭФКМдин чогуу алгандагы активдеринин динамикасы

3.1.2-график. БЭФКМдин ROA жана ROE көрсөткүчтөрүнүн динамикасы

¹ Бул жерде жана андан ары БЭФКМдин активдери жана кредит портфели төмөнкүлөрдү эске албастан көрсөтүлөт:

- Финансы компаниясын, анткени анын кредит портфели КСдын активдеринде буга чейин эле камтылган.
- КАФК ААКсын (ал «Айыл Банк» ААКсына кайра өзгөртүлүп түзүлгөн).

3.2. Кредит портфелинин түзүмү жана динамикасы

3.2.1-график. Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредит портфелинин динамикасы

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин ишинин негизги багыты болуп кредиттөө саналат.

БЭФКМдин кредит портфели акыркы жылдары өсүүгө ык койгон туруктуу тенденцияга ээ болууда (3.2.1-график).

Кароого алынган мезгилде банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин чогуу алгандагы кредит портфелинин үлүшү 2006-жылдын 31-декабрына карата абалды кошо алганда 75,4 пайыздан 2007-жылдын 30-июнуна карата абалды кошо алганда 72,2 пайызга чейин төмөндөгөн. Бул кредит портфелинде ушул каражаттардын жайгаштыруу арымы кыйла төмөн болгон шартта ири МФУлар тарабынан тартылган каражаттарды тандап алуу арымы жогору болгондугуна байланыштуу.

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин чогуу алгандагы кредит портфели 979,3 млн. сомго же 35,6 пайызга көбөйүп, 3 727,9 млн. сомду түзгөн.

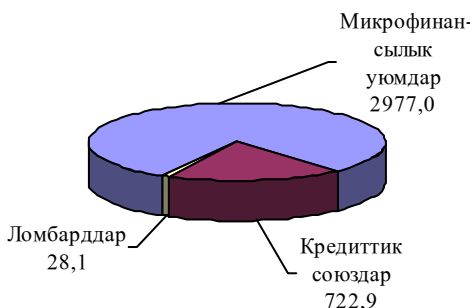
Кароого алынган мезгил ичинде банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин чогуу алынган кредит портфелинде микрофинансылык уюмдардын үлүшү 5,09 пайызга өсүп, кредиттик союздардын үлүшү 5,12 пайызга азайган, ал эми ломбарддардын үлүшү 0,03 пайызга көбөйгөн.

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин чогуу алгандагы кредит портфелинин түзүмүндө (3.2.2-график) 79,9 пайыз микрофинансылык уюмдардын кредиттерине; 0,8 пайыз ломбарддардын кредиттерине жана 19,4 пайыз – кредиттик союздардын кредиттерине туура келет, мында Финансы компаниясынан КС тарабынан алынган кредиттер алардын суммардык кредит портфелинин 51,1 пайызын түзгөн.

Кредит портфелинин көлөмүнүн тармактар жана региондор боюнча динамикасы банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин артыкчылык берүүлөрүнүн туруктуулугун көрсөткөн. Алып көрсөк, областтар боюнча (3.2.3-график) кредит портфелинин негизги үлүшү Ош, Жалалабат, Ысыккөл областтарына жана Бишкек шаарына туура келген.

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредиттери-

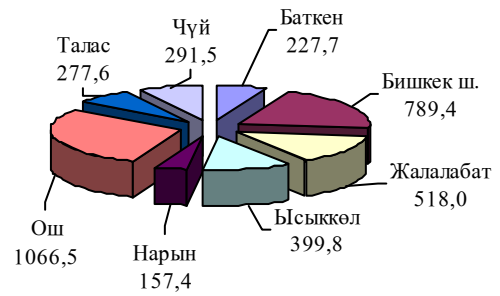
3.2.2-график. БЭФКМдин түрлөрү боюнча чогуу алгандагы кредит портфели (млн. сом)

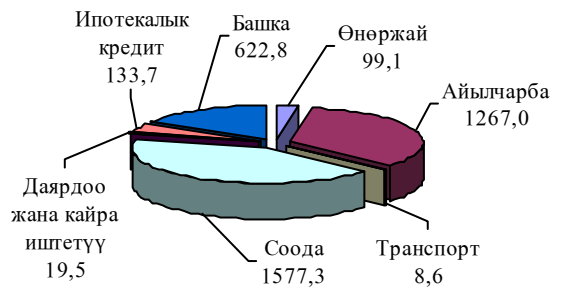
нин кыйла чоң көлөмү – 42,3 пайызы соодага жана – 34,0 пайызы айылчарбасына жумшалган (3.2.4-график). Кредиттик каражаттардын мындай бөлүштүрүлүшү микрофинансылык уюмдардын жана кредиттик союздардын иш өзгөчөлүгү менен шартталган, алар банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин чогуу алгандагы кредит портфелинде эң чоң салыштырма салмакка ээ: МФУлар өз кредиттеринин 50,4 пайызын соода тармагына, ал эми кредиттик союздар - 53,6 пайызын айылчарбасына багытташкан.

Бүтүндөй алганда, система боюнча карыз алуучулардын санынын 9 232 адамга же 8,2 пайызга, 103 674 адамга чейин кыскарышы байкалган, бул топтук кредиттөөдө басымдуу болгон айрым МФУлардын ири каражаттар менен иш жүргүзүп жаткан жеке кардарлардын (карыз алуучулардын) үлүшүн жогорулатуу маселесине көңүл бура баштагандыктарынын натыйжасы. Ошентип, МФУлар чөйрөсүндө каражаттарды кыйла тобокелдүү күрөөсүз кредит портфелинен күрөө менен камсыз болгон, тобокелдиги төмөнүрөөк кредиттер үчүн жумшоого акырындык менен өтүү тенденциясы орун алууда.

3.2.3-график. БЭФКМдин областтар боюнча чогуу алгандагы кредит портфели (млн. сом)

3.2.4-график. БЭФКМдин экономика секторлору боюнча чогуу алгандагы кредит портфели

3.3. Негизги тобокелдиктер

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин иши экономика секторлору жана мекемелердин түрлөрү боюнча кредиттердин концентрациялануусу менен мүнөздөлүп келет.

Экономика секторлору боюнча БЭФКМдин кредит портфели, негизинен, соода тармагына жана айылчарбасына, ошондой эле айылчарба азыктүлүктөрүн өндүрүүгө жана кайра иштетүүгө байланыштуу иштерге топтолгон. Бул тармакты кредиттөө аба ырайынын катаалдыгы жана элет калкынын кирешелеринин салыштырмалуу түрдөгү жогору болбогондугу себебинен жогорку тобокелдикке байланыштуу.

Экономика секторлору боюнча айылчарбасын кредиттөөнүн үлүшүнүн сезондук жогорулоосу байкалган. БЭФКМ системасы боюнча айылчарбасында кредиттердин үлүшү 32,3 пайыздан 34,0 пайызга чейин көбөйүп, мында сооданын үлүшү 49,3 пайыздан 42,3 пайызга чейин төмөндөгөн.

Банктык эмес финансы-кредит мекемелердин кредиттери боюнча пайыздык чендер жетишерлик жогору бойдон калууда, бул калк тарабынан кредиттин ушул түрүнө карата суроо-талаптын жогорулашы сакталып жаткандыгына, ошондой эле банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин орун алып калган жогорку тобокелдиктердин ордун жабууга аракеттенгендиктерине байланыштуу.

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредиттери боюнча орточо пайыздык чен кароого алынган мезгилде төмөнкүдөй түзүлгөн: Финансы компаниясы -14,6 пайыз (2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында 15,1 пайыз) МФУ -34,0 пайыз (2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында 33,5 пайыз); КС -24,8 пайыз (2006-жылдын экинчи жарым жылдыгындагы 25,9 пайызга караганда) жана ломбарддарда -131,4 пайыз (2006-жылдын экинчи жарым жылдыгындагы 149,5 пайызга караганда).

IV. ТӨЛӨМ СИСТЕМАСЫ

4.1. Банктык продуктылар, тарифтер жана кызмат көрсөтүүлөр

Учурда атаандаштыктын өсүп жатышы банктарды кардарларга кызмат көрсөтүүдө өз чыгашаларын кыскартуу, ассортиментти көбөйтүү, сапатын жогорулатуу жолдорун таап иштөөгө мажбурлоодо. Ушуга байланыштуу Кыргыз Республикасында банктык кызмат көрсөтүүлөр рыногу жигердүүлүк менен түптөлүүдө жана коммерциялык банктар калкка жана уюмдарга банктык кызмат көрсөтүүлөрдүн кеңири чөйрөсүн сунуштап жатышат.

Банктык кызмат көрсөтүүлөр рыногунда тарифтер рынок конъюнктурасын эске алуу менен ар бир банктын ички стратегиясына ылайык белгиленет.

Банктар бирдей эле кызмат көрсөтүүлөргө төлөмдү кармап калууга ар кандай ыкмаларды колдонуп келишет:

- бир операцияны жүргүзүү үчүн катталган тариф;
- операциянын же эсептеги калдыктардын суммасына жараша белгиленүүчү тарифтер;
- жүргүзүлгөн операциялардын санына жана суммасына карабастан, төлөмдү алдын ала төлөө;
- келишимге ылайык.

Бүтүндөй алганда, коммерциялык банктарда кызмат көрсөтүүлөрдүн айрым түрлөрүнө баалардын диапозону ар кандай экендигине карабастан, банктар тарабынан сунушталуучу кызмат көрсөтүүлөргө тарифтер жалпысынан бирдей эле деп айтууга болот.

Бүгүнкү күндө эсептешүү-кассалык тейлөө, документтардык операциялар, баалуу кагаздар менен операциялар, кредиттерди берүү операциялары, төлөм карттарын тейлөө кеңири белгилүү болуп саналат, ошондой эле көптөгөн банктар кардарларды тейлөөдө прогрессивдүү ыкмаларды колдонууга өтүп жатышат.

Коммерциялык банктар эсептешүү-кассалык тейлөөдө заманбап банктык технологияларды пайдалануу менен көбүнесе эсепти акысыз ачуу операциясын сунуштап келишет. Юридикалык жактар жана жеке адамдар үчүн улуттук жана четөлкө валютасында акысыз

1-таблица. Акча которуу системасын тейлеген банктардын тизмеси

Система денежных переводов	Наименование коммерческого банка
Western Union	1. Бакай Банк ААК 2. Доскредобанк ААК 3. ИБ "Ысыккөл" ААК 4. ИНЭКСИМБАНК ЖАК 5. Кыргызстан Казкоммерцбанк ААК 6. Кыргыз инвестициялык кредит банк ЖАК 7. Кыргызкредитбанк АКБ 8. Кыргызөнөржайкурулушбанк ААК 9. АКБ "Кыргызстан" ААК 10. АКБ "Толубай" ЖАК 11. Экобанк ААК 12. АТФ Банк -Кыргызстан ААК
Money Gram	1. «Эсептешүү-Сактык компаниясы» ААК
Contact	1. РК "Аманбанк" ААК 2. Азия Банкы ЖАК 3. Доскредобанк ААК 4. ИБ "Ысыккөл" ААК 5. ИНЭКСИМБАНК ЖАК 6. Халык Банк Кыргызстан ААК 7. АКБ "Кыргызстан" ААК 8. Кыргызөнөржайкурулушбанк ААК 9. АТФбанк -Кыргызстан ААК 10. КАБ ФинансКредитбанк ААК
Анелик	1. АзияУниверсалБанк ААК 2. РК "Аманбанк" АК 3. ИБ "Ысыккөл" ААК 4. ИНЭКСИМБАНК ЖАК 5. Кыргызкредитбанк АКБ 6. Кыргызөнөржайкурулушбанк ААК 7. АКБ "Кыргызстан" ААК 8. Экобанк ААК 9. КАБ ФинансКредитбанк ААК
VIP Money transfer	1. АзияУниверсалБанк ААК 2. РК "Аманбанк" АК 3. Доскредобанк ААК 4. ИНЭКСИМБАНК ЖАК 5. ИБ "Ысыккөл" ААК

негизде кызмат көрсөтүп жатышкан коммерциялык банктардын саны өсүп жаткан тенденция орун алууда. Эгерде, 2006-жылдын биринчи жарым жылдыгында 10 банк кардарларга эсепти акысыз ачкан болсо, бул жылдын тиешелүү мезгилинде 2 банкка көп болгон. Калган банктар улуттук валютада эсеп ачууга 100 сомдон 1000 сомго чейин, ал эми четөлкө валютасында ачылган эсеп үчүн 100 сомдон 2000 сомго чейинки чекте төлөм акы кармап калышууда.

Мындан тышкары, коммерциялык банктар комиссияндук сыйакылар үчүн кардарлардын тапшырмалары боюнча төмөнкүдөй операцияларды жүргүзүшөт:

- инкассалык, аккредитивдик жана которуу операциялары;
- банктык акцепти жана карыздык милдеттенмелер боюнча авалды (аваль – вексель боюнча тапшырма) сунуштоо;
- кардарлардын тапшырмасы боюнча баалуу кагаздарды, валюталарды, кымбат баалуу металлдарды сатып алуу-сатуу;
- акция жана облигацияларды жайгаштырууда ортомчулук;
- инкассация боюнча кызмат көрсөтүүлөр;
- бухгалтердик тейлөө, консультацияларды берүү жана кредиттик карточкалар боюнча кызмат көрсөтүүлөр.

Аккредитив боюнча эсептешүүлөрдө төлөөчү банкка (эмитентке) аккредитив ачып жана алуучуга төлөмдү жүргүзүүгө же бул ыйгарым укукту башка (аткаруучу) банкка өткөрүп берүүгө тапшырма берет. 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында аккредитив берүү (ачуу) боюнча кызмат көрсөтүүлөр наркы аккредитив суммасынан 0,2 пайыздан 1,0 пайызга чейинки чекте болгон.

Кароого алынган мезгил ичинде банктык гарантияны берүү үчүн кыйла жогорку комиссияндук төлөмдөр 8 пайызды түзгөн. Мындай кызмат көрсөтүү наркы гарантияны камсыз кылууга жараша болот. Мисалы, банктардын биринде акча каражаттар же ликвиддүү баалуу кагаздар түрүндөгү депозит менен камсыз болгон гарантияларды берүүдө 6 айга чейинки (кошо алганда) ар бир мезгил үчүн гарантиянын суммасынан 0,3 пайыз, минимум 2500 сом кармалат. Эгерде гарантия күрөөнүн башка түрү менен камсыз болсо суммадан 8 пайыз

1-таблицанын уландысы

Migom	1. РК "Аманбанк" ААК 2. Азия Банки ЖАК 3. Демир Кыргыз Интернэшнл банк ЖАК 4. ИНЭКСИМБАНК ЖАК 5. ИБ "Ысыккөл" ААК 6. Экобанк ААК
Страна Экспресс	1. «Эсептешүү-Сактык компаниясы» ААК
Быстрая почта	1. "Кыргызкредитбанк" АКБ 2. "Эсептешүү-Сактык компаниясы" ААК
UNistream	1. РК "Аманбанк" ААК 2. Азия Банки ЖАК 3. Доскредобанк ААК 4. ИНЭКСИМБАНК ЖАК 5. Халык Банк Кыргызстан ААК 6. "Кыргызкредитбанк" АКБ 7. АКБ "Кыргызстан" ААК 8. "Кыргызөнөржайкурулушбанк" ААК 9. АКБ "Толубай" ЖАК 10. "Экобанк" ААК 11. "АТФбанк -Кыргызстан" ААК 12. "КАБ ФинансКредитбанк" ААК
Xpress Money	1. РК «Аманбанк» ААК
Inter Express	1. Доскредобанк ААК 2. АКБ "Кыргызстан" ААК 3. "ИНЭКСИМБАНК" ЖАК
STB-express	1. «Экобанк» ААК
Travelex	1. «Экобанк» ААК
Близко	1. РК «Аманбанк» ААК
Лидер	1. РК "Аманбанк" ААК 2. "Кыргызкредитбанк" АКБ 3. "АТФбанк -Кыргызстан" ААК
Аллюр	1. «Экобанк» ААК

га чейин, минимум 100 АКШ доллары (гастыктоочу банктын комиссиясын кошпогондо).

Калк арасында «Банк эсебин ачуусуз акча которуу» кызмат көрсөтүүсүнө суроо талап жогору. Дүйнөнүн дээрлик кайсы өлкөсүнө болбосун юридикалык жактар жана жеке адамдар үчүн акчаны эсеп ачпай эле тез жана коопсуз которуу иши системанын негизги артыкчылыгы болуп саналат (1-таблица).

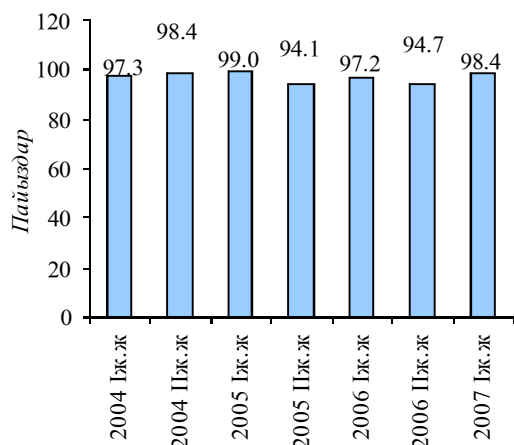
Акыркы учурда обочолонгон банкинг системасы (Интернет-банкинг, телефон жана мобилдик банкинг) бир кыйла динамикалуу өнүгүүдө. Интернет-банкинг кызмат көрсөтүүлөрүнүн классикалык топтому кардардын эсеби боюнча кызмат көрсөтүүлөрдүн дээрлик толук топтомун – кайсы болбосун нак эмес төлөмдөрдү, валюталарды сатып алууну, сатууну, коммуналдык кызмат көрсөтүүлөргө төлөмдү, мобилдик жана кадимки байланыш операторлорунун эсептерин, өз эсептериин абалына көз салуу мүмкүнчүлүгүн камтыйт. Мында пайдалануудагы ыңгайлуулук жана жеке убакытты кыйла үнөмдөп алуу мүмкүнчүлүгү адамдарды кайдыгер калтырбайт. Интернет-банкинг системасына туташуу наркы пайдалануу мүмкүнчүлүгүн уюштуруу ишине жараша болот.

4.2. Нак жана нак эмес акча жүгүртүүлөр

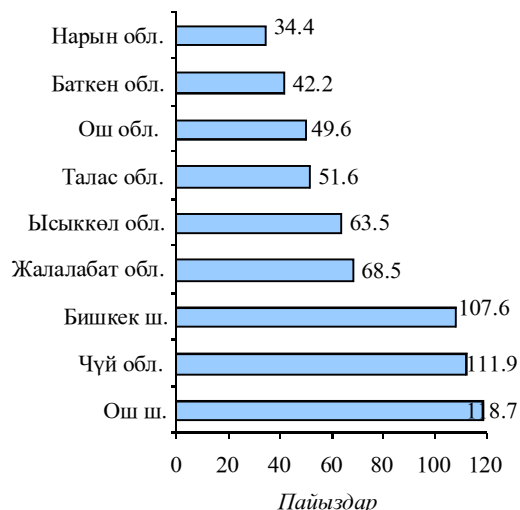
4.2.1-график. Жүгүртүүдөгү акчалардын динамикасы

4.2.2-график. Нак акчалардын жарым жылдык боюнча кайтарымдуулук көрсөткүчү

4.2.3-график. Нак акчалардын региондор боюнча кайтарымдуулук көрсөткүчү

2007-жылдын 30-июнуна карата абалды кошо алганда жүгүртүүдөгү акчалардын жалпы суммасы 22 486,6 млн. сомду түзгөн. Жүгүртүүдө акчалардын өсүшү 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгындагыга салыштырганда 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында 2 576,9 млн. сомду, өсүш 12,9 пайызды түзгөн.

Коммерциялык банктардын кассаларындагы акча 698,9 млн. сомду, тактап айтканда жүгүртүүдөгү акчалардын жалпы суммасынан 3,1 пайызды түзгөн.

Жүгүртүүдөгү акчалардын динамикасы 4.2.1-графикте келтирилген.

Жүгүртүүдөгү акчалар социалдык пакет боюнча мамлекеттик төлөмдөрдүн жогорулашына, экономикада нак акчаларга карата муктаждыктын туруктуу болуп жатышына байланыштуу өскөн.

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында коммерциялык банктардын кассаларына нак акчалардын кайтарымдуулугу 98,4 пайызды түзүп, 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгындагыга караганда 3,7 пайыздык пунктка көп болгон. Нак акчалардын кайтарымдуулук көрсөткүчү 4.2.2-графикте келтирилген.

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында нак акчалардын кайтарымдуулугунун эң жогорку көрсөткүчү Ош шаары боюнча катталып, - 118,7 пайызды түзсө, эң төмөнкү көрсөткүч Нарын областы боюнча болуп – 34,4 пайызга барабар болгон (4.2.3-графикти караңыз). Нак акчалардын кайтарымдуулугу Бишкек шаары боюнча 107,6 пайыз, Чүй областы боюнча – 111,9 пайыз чегинде катталган. Жалпысынан алганда, нак акчалардын кайтарымдуулук пайызы Ош областы боюнча төмөн болуп жатса дагы, Ош шаарынын өзүндө нак акчалардын кайтарымдуулук пайызынын эң жогору болушу керектөө рыногунун кыйла каныккандыгына байланыштуу. Ал эми нак акчалардын кайтарымдуулук көрсөткүчү Бишкек шаары жана Чүй областы боюнча жогору болуп жатышын банктык жана финансы мекемелеринин, соода, өнөржай ишканаларынын республиканын борборунда жана Чүй областында топтолушу менен түшүндүрүүгө болот. Бүтүндөй республика аймагында областтар боюнча нак акчалардын кайтарымдуулугу 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгындагыга салыштырганда бир аз өзгөргөн.

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында коммерциялык банктардын кассаларынан 69 257,8 млн. сом берилген жана бул 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгындагыга караганда 4 322,2 млн. сомго көп.

Коммерциялык банктардын кассаларына 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында 68 131,8 млн. сом келип түшкөн жана бул 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгындагыга караганда 6 659,4 млн. сомго көп.

Нак акчалардын коммерциялык банктардын кассаларына келип түшүүсүнүн, берилишинин жана алардын кайтарымдуулугунун көрсөткүчүнүн өзгөрүүсү 4.2.4-графикте келтирилген.

Жүгүртүүдөгү нак акчалардын өсүшү 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында экономиканын нак акчаларга реалдуу муктаждыгына дал келген.

Нак эмес акча жүгүртүүлөр

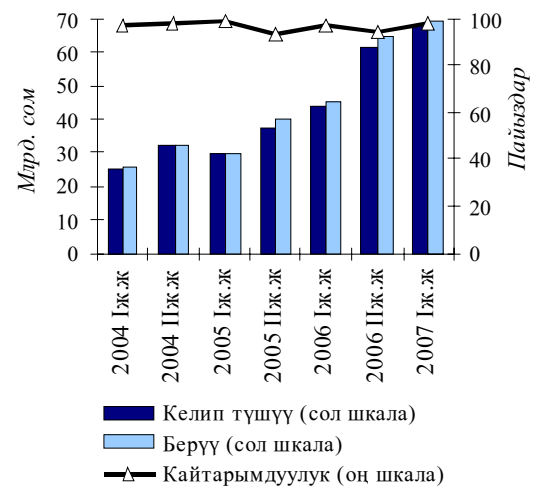
2007-жылдын биринчи жарым жылдык жыйынтыгы боюнча Кыргызстандын төлөм системасы аркылуу жалпы суммасы 81 185,2 млн. сомдук 847 375 төлөм өткөрүлгөн. 2006-жылдын биринчи жарым жылдыгындагы көрсөткүчкө салыштырганда төлөмдөрдүн көлөмү 4,8 пайызга көбөйүп, саны 7,3 пайызга азайган (4.2.5-график).

Банктар аралык төлөмдөр көлөмүнүн өсүшү бүтүндөй банк тутумунун чындалуусу, финансы рынокторундагы жана чекене кызмат көрсөтүүлөр рыногундагы иштердин активдүүлүгү менен шартталган.

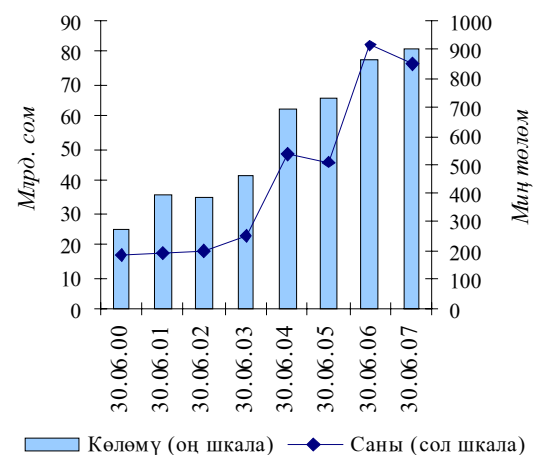
Учурда Кыргыз Республикасында банктар аралык төлөмдөрдү жүзөгө ашыруучу эки төлөм системасы: эсептешүүлөрдүн grosстук системасы жана пакеттик клиринг системасы иштеп жатат.

Пакеттик клиринг системасы банктарга клирингдин – банктардын бардык милдеттенмелери боюнча көп тараптуу өзара эсептешүүнүн негизинде кардарлардын жалпы төлөмдөрүн борборлоштурулган иштеп чыгуу боюнча кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштайт, бул деген банктарга эсептешүүлөрдү жүргүзүү үчүн ликвиддүүлүктү натыйжалуу тескөөгө мүмкүндүк берет. Grosстук система клиринг сессиясынын жыйынтыгында таза позициялар боюнча акыркы эсептешүүлөрдүн жүргүзүлүшүн камсыз кылат жана финансы рынокторундагы бүтүмдөр боюнча эсептешүүлөрдү өз убагын-

4.2.4-график. Нак акчалардын коммерциялык банктардын кассаларына келип түшүүсүнүн, берилишинин жана алардын кайтарымдуулугу

4.2.5-график. Банктар аралык төлөмдөр көлөмүнүн жана санынын динамикасы

да жана мөөнөттүү төлөмдөрдү, ж.б. жүзөгө ашырууга каралган.

Ири төлөмдөр системасы

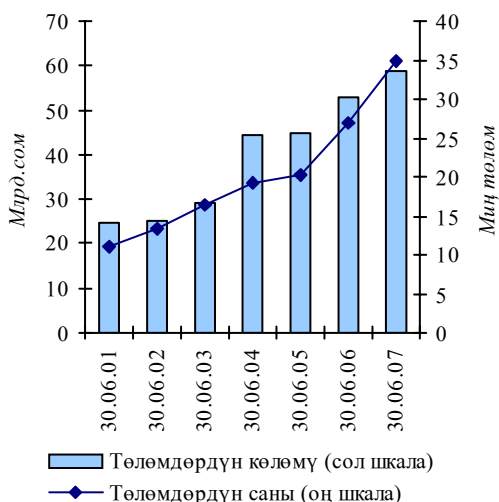
Эсептешүүлөрдүн grosстук системасы боюнча 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында 58802,3 млн. сом суммасында 34998 төлөм өткөрүлгөн. Төлөмдөр көлөмү өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 9,7 пайызга көбөйгөн (4.2.6-график).

Клиринг системасы боюнча өткөрүлгөн төлөмдөрдүн көлөмү өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 7,5 пайызга азайып, 22382,8 млн. сомду түзгөн. Төлөмдөрдүн жалпы саны 8,4 пайызга азайган (4.2.7-график).

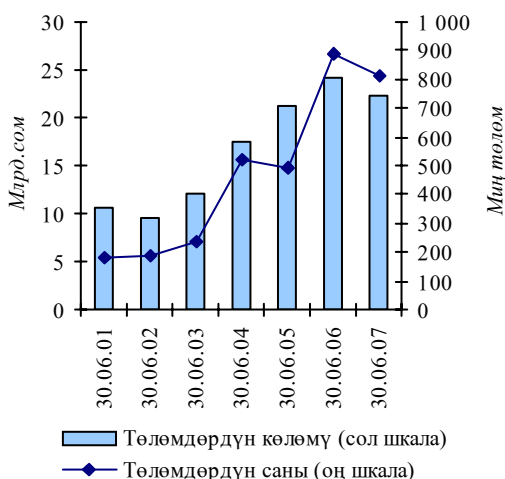
Клиринг төлөмдөрүнүн санын жана көлөмүн региондор түзүмү боюнча карасак, 2007-жылдын биринчи жарым жылдык жыйынтыгында Чүй областы менен Бишкек шаары алдыда турган, алардын үлүшүнө клирингдик төлөмдөрдүн көлөмүнүн жана санынын тиешелүүлүгүнө жараша 74,5 жана 69,5 пайызы туура келет.

2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда Ош жана Баткен областтарында төлөмдөрдүн саны боюнча айрым бир басандоолор байкалган болсо, калган региондордо жагдай өзгөрүүгө дуушар болгон эмес.

4.2.6-график. Grosстук система боюнча төлөмдөрдүн көлөмүнүн жана санынын динамикасы

4.2.7-график. Клиринг системасы боюнча өткөрүлгөн төлөмдөрдүн көлөмүнүн жана санынын динамикасы

Банктык төлөм карттары менен эсептешүү системасы

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы төлөмдөрдү жүгүртүү ишинде банктык төлөм карттары сыяктуу прогрессивдүү төлөм каражатын (кеңири колдонуу ишине) өнүктүрүү жагына өзгөчө көңүл бурат.

Кредиттик уюмдардын иш жыйынтыгы боюнча 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында эквайринг жана кардарларды банктык карттарды пайдалануу менен эсептешүү-кассалык тейлөө ишин 16 банк жүзөгө ашырган жана алардын ичинен 14 банк эмитент болуп саналуу менен эларалык (8 банк) жана локалдык системалардын (4 банк) жана бирдиктүү улуттук системанын (9 банк) карттарын чыгарат.

Мында «Элкарт» банктык төлөм карттын пайдалануу менен эсептешүүлөрдүн бирдиктүү улуттук системасы Бирдиктүү банктар аралык процессинг борборун

түзүү долбоорун жүзөгө ашыруу чегинде өнүгүүдө. 13 коммерциялык банк «Элкарт» системасынын катышуучусу болуп саналат. Бул жерде белгиленген эки тараптуу келишимдик мамилелерге ылайык Улуттук банк тарабынан коммерциялык банктарга «Элкарт» эмиссиясы, эквайринги жана процессинги боюнча кызмат көрсөтүүлөр сунушталууда. Жабык акционердик коом «Банктар аралык процессинг борбору» «Элкарт» картын кабыл алуу жана тейлөө инфраструктурасын өнүктүрүү ишин жүзөгө ашырат. Өз кезегинде, коммерциялык банктар калк үчүн «Элкарт» улуттук төлөм системасынын карттарын чыгарып, алардын колдонушу боюнча иш алып барат.

Учурда Бишкек шаары боюнча 8 банкоматта жана 125 терминалда «Элкарт» карты кабыл алынып, тейленип жатат, алардын ичинен 87 терминалдан нак акчаларды алууга мүмкүн болсо, соода түйүндөрүндөгү 38 терминал аркылуу төлөмдөрдү жүзөгө ашырууга болот. Жалпысынан, коммерциялык банктар тарабынан 2683 «Элкарт» улуттук төлөм карты чыгарылган.

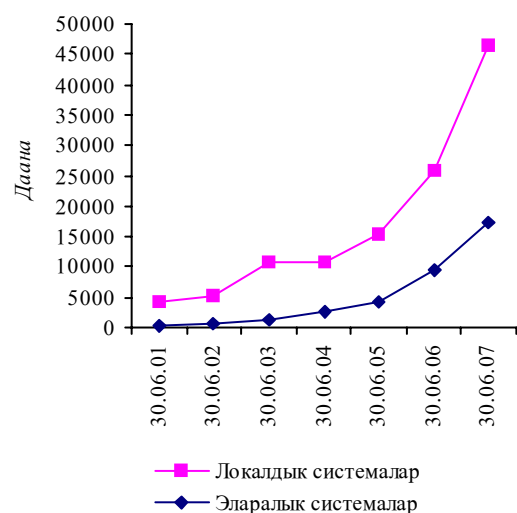
Кароого алынган мезгил ичинде «Кыргыз Инвестициялык-Кредит Банк» жабык типтеги акционердик коому өздүк процессинг катары бирдиктүү банктар аралык процессинг борборунун (ББПБ) сертификаты жөнүндө билдирүү менен «Visa International» эларалык төлөм системасынын принципалдуу мүчөсү статусун алган, бул ББПБ өз инфраструктурасында эларалык төлөмдөрдү кабыл алып, иштеп чыгууга мүмкүндүк берет.

Эмитирленген карттардын, аларды пайдалануу менен жүзөгө ашырылган транзакциялардын санынын көбөйгөндүгү биринчи жарым жылдык ичинде төлөм карттар рыногунда активдешүү байкалгандыгын көрсөткөн. Алсак, 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында эмитирленген карттардын жалпы саны 46 491 даанага жетип, 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 5 эсеге көп (4.2.8-график).

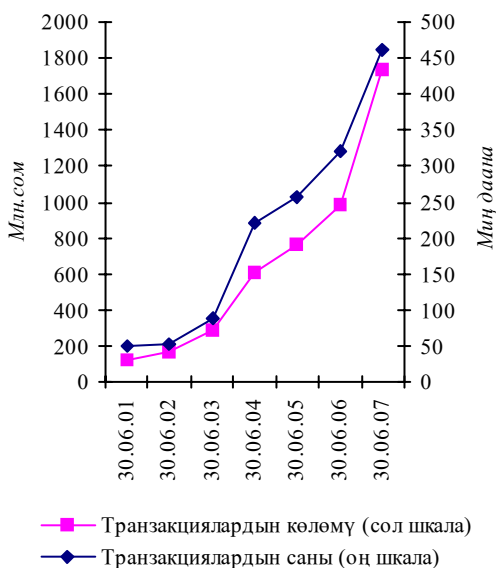
Карттар боюнча жүргүзүлгөн транзакциялардын жалпы саны жана көлөмү 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге караганда, тиешелүүлүгүнө жараша, 44,3 жана 75,5 пайызга жогорулаган. (4.2.9-график).

Жүргүзүлгөн транзакциялардын негизги көлөмү нак акчаларды алуу боюнча транзакцияларга туура келет – 1 627,1 млн. сом; соода-сервис түйүнүндөгү жүгүртүү

4.2.8-график. Эмитирленген карттардын санынын динамикасы

4.2.9-график. Банктык карттарды пайдалануу менен жүзөгө ашырылган транзакциялардын көлөмүнүн жана санынын динамикасы

106,7 млн. сомду түзгөн. Ошентип, нак акчаларды алуу боюнча транзакциялар санынын соода түйүндөрүндөгү нак эмес төлөмдөрдүн санына карата катышы, тиешелүүлүгүнө жараша, 6,2 пайызга карата 93,8 пайызды түзөт. Бул факт эмитирленген карттардын көпчүлүгү «эмгекакы» долбоору боюнча чыгарылган карттар болуп санала тургандыгын жана аларды тейлөө инфраструктурасы да жетиштүү деңгээлде өнүгө албай жаткандыгын ырастоодо.

Эларалык жана локалдык системалар карттарынын базасында «эмгекакы» долбоорлорун жүзөгө ашыруу банктарды өнүктүрүү стратегиясынын биринчи кезекте аткарылуучу иш багыттарынын бири болуп саналат. Дал мына ушул долбоорлор эсебинен банктар карттарды эмиссиялоо жана транзакциялар көлөмү боюнча арбын көрсөткүчтөргө ээ болушууда, бул банктык карттар рыногунда банктардын өз позицияларын бекемдей алуу багытында алга карай ишенимдүү кадам шилтөөсүнө да мүмкүндүк берет.

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында 14 коммерциялык банк эларалык жана локалдык системасынын карттары базасында «эмгекакы» долбоорлорун жүзөгө ашыруу жана кеңейтүү иш-чараларын жүзөгө ашырган.

Бардыгы болуп банктар тарабынан 255 долбоордун чегинде 24362 карт колдонууга берилген, бул чыгарылган карттардын жалпы санынын 52,4 пайызын түзөт.

Коммерциялык банктар карттарды кабыл алуу жана тейлөө инфраструктурасын өнүктүрүү ишин улантышууда. Алсак, иштеп жаткан терминалдардын жалпы саны 2007-жылдын 30-июнуна карата абалды кошо алганда төмөнкүдөй көрсөткүчкө ээ болгон:

- Алай-Кард системасы боюнча – 109 терминал, алардын ичинен 15 терминалда «Золотая корона» карттары тейлөөгө кабыл алынган жана 5 банкомат;
- Демир -24 системасы боюнча – 89 терминал жана 18 банкомат;
- Union card системасы боюнча – 2 импринтер;
- Элкарт системасы боюнча – 113 терминал жана 8 банкомат;
- Эларады системалар боюнча – 424 терминал, 32 импринтер жана 43 банкомат.

Акча которууларды кошо алганда чекаралар аралык төлөмдөр

2007-жылдын 30-июнуна карата абалды кошо алганда Кыргыз Республикасында 21 коммерциялык банк (Улуттук банкты кошо алганда) SWIFT мүчө болуп саналат. Улуттук банктын SWIFT ЖПТсынын¹ жалпы интерфейси аркылуу 14 банк иш алып барган болсо, 6 банк өз алдынча иштешкен.

SWIFT түйүнү боюнча төлөмдөрдү иликтөө төлөмдөр саны боюнча сыяктуу эле, акча которуулар көлөмү боюнча дагы көрсөткүчтөрдүн өсүшүн көрсөтүүдө. Алсак, 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында чыгыш төлөмдөрүнүн саны 203825 даананы түзүп, 2006-жылдын биринчи жарым жылдыгындагыга караганда 20 пайызга аз (4.2.10-график).

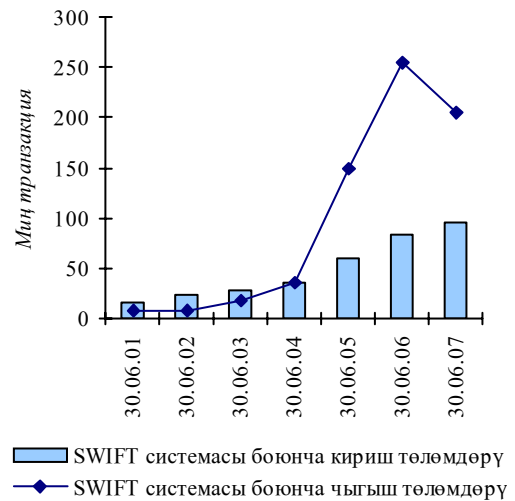
Кыргыз Республикасынын 21 коммерциялык банкынын 11 тарабынан жол чектери менен операциялар боюнча кызмат көрсөтүүлөр жүзөгө ашырылган. Мындай операциялардын саны 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында 1679 жеткен жана жалпы суммасы 30605 млн. сомго барабар болуп, 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 10,1 пайызга көбөйгөн, ал эми көлөмү 36,6 пайызга азайган. Бул факт Кыргыз Республикасынын резидент эместери, мурдагыдай эле, жол чектерин негизги керектөөчүлөр болуп санала тургандыгын ырастоодо. Ал эми Кыргыз Республикасынын жергиликтүү калкы тарабынан жол чектери, анын өзгөчөлүүлүгүнө байланыштуу, андай деле жакшы колдонулбай калууда.

Отчеттук мезгил ичинде акча которуулар жол чектеринин 4 түрү боюнча жүзөгө ашырылган: American express, Master Card, Visa card жана ар кайсы банктардын өздүк чектери, алардын ичинен American express чектери, адаттагыдай эле, арбын колдонулат. Алсак, 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында бул чектерди пайдалануу менен 27829 млн. сом суммасында 1577 операция жүргүзүлгөн, бул чектер менен жүргүзүлгөн операциялардын жалпы санынын жана көлөмүнүн тиешелүүлүгүнө жараша 93,9 пайызды жана 90,9 пайызды түзөт.

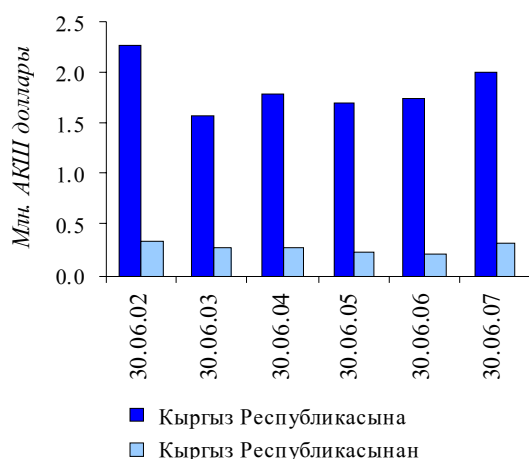
Кыргыз Республикасына почта аркылуу которулган акчалардын жалпы көлөмү 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында 2,0 млн. АКШ долларын түзгөн,

¹ Улуттук банктын SWIFT жамааттык пайдалануу түйүнү.

4.2.10-график. SWIFT системасы боюнча транзакциялардын динамикасы

4.2.11-график. Почталык акча которуулар динамикасы

анын ичинен КМШ өлкөлөрүнөн 1,9 млн. АКШ доллар, алыскы четөлкөлдөн 500 миң АКШ доллары которулган. Ошол эле учурда Кыргыз Республикасынан бардыгы болуп 310 миң АКШ доллары суммасында акча которулган. Мында акчалар КМШ өлкөлөрүнө гана которулган. Отчеттук мезгилде почталар аркылуу Кыргыз Республикасына жана андан акча которуулардын оң айырмасы 1,7 млн. АКШ долларын түзгөн (4.2.11-график).

Алыскы четөлкөлдөн жана КМШ өлкөлөрүнөн Кыргыз Республикасына отчеттук мезгилде почталык которууларды 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндеги маалыматтар менен салыштырып иликтөө акча каражаттар агымынын 1,3 пайызга көбөйгөндүгүн көрсөтөт, калктын акча которууларды жүзөгө ашырууда банктык мекемелерди пайдаланууга артыкчылык берүүлөрү менен түшүндүрүлөт.

V. РЕАЛДУУ СЕКТОРДУН АБАЛЫ

5.1. Үй чарбасы

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында бүтүндөй республика боюнча орточо айлык номиналдык эмгек акы (чакан ишканаларды кошпогондо) 3678,0 сомду түзүп, өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда дээрлик үчтөн бирге өскөн. Бул көрсөткүчтүн өсүшү реалдуу мааниде 26,0 пайызды түзгөн. Эмгек акынын өсүшү өлкөдө экономикалык активдүүлүктүн жогорулашы, ошондой эле мамлекет тарабынан жүргүзүлүп жаткан социалдык саясат менен шартталган, анын чегинде бюджеттик мекеме-уюмдарда иштегендердин, мамлекеттик кызматкерлердин эмгек акылары жогорулаган. Иштегендердин эмгек акыларынын жогорулашы экономикалык иштин дээрлик бардык түрлөрү боюнча катталган. 2007-жылдын январь-июнь айларында эмгек акылардын 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда кыйла олуттуу өсүшү саламаттыкты сактоо жана социалдык кызмат көрсөтүү (1,6 эсеге), билим берүү (1,5 эсеге), соода (1,4 эсеге), ошондой эле транспорт жана байланыш (34 пайызга) тармактарында байкалган.

Орточо айлык минималдуу керектөө бюджетин 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында 2923,3 сомду түзүп, өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге караганда 7,9 пайызга көбөйгөн. Ошентип, бул көрсөткүчтүн орточо айлык эмгек акыга карата катышы 102,8 пайыздан 125,8 пайызга чейин өскөн жана ушунун өзү калктын жашоо-турмушу оңолуп жаткандыгын айгинелеп турат.

5.1.1. Финансы-кредит мекемелеринин алдындагы милдеттенмелер

Үйчарба секторунун банк тутумунун алдындагы милдеттенмелеринин суммасы акыркы үч жылда 5,2 эсеге көбөйгөн, ал эми 2007-жылдын 30-июнуна карата абалды кошо алганда 4,6 млрд. сомду түзүү менен 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 2,4 эсеге көбөйгөн. Милдеттенмелер түзүмүндө, мурдагыдай эле, четөлкө валютасында берилген кредиттердин алдыга озуу менен өсүп жатышын байкоого болот. Мында эки позиция боюнча тең өсүш арымдарынын абдан ылдамдашы катталууда (5.1.1.1-график). Алсак, жеке адамдардын улуттук валютадагы жана четөлкө

5.1.1.1-график. Жеке адамдардын милдеттенмелери

валютасындагы кредиттери боюнча карыздары 2007-жылдын июнь айынын акырына карата абал боюнча, тиешелүүлүгүнө жараша, 1,3 жана 3,3 млрд. сомду түзүү менен жыл башынан бери 1,6 эседен көбүрөөккө өскөн (салыштыруу үчүн: бул көрсөткүчтөрдүн өсүшү 2006-жылдын тиешелүү мезгилинде тиешелүүлүгүнө жараша 5,8 жана 30,5 пайызды түзгөн).

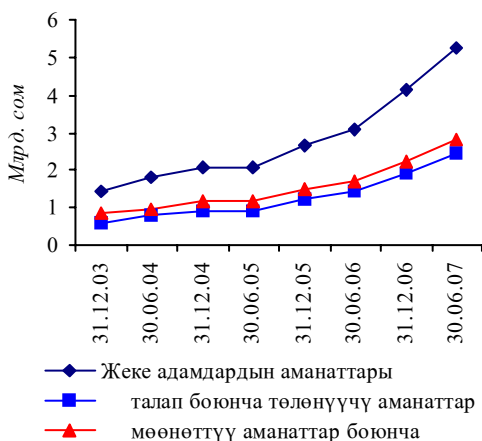
Жарандарга берилген кредиттердин жалпы көлөмү 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 84,8 пайызга көбөйүү менен 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында 1,3 млрд. сомду түзгөн, ал эми берилген кредиттердин жалпы көлөмүндөгү анын үлүшү 9,8 пайыздан 10,3 пайызга чейин өскөн.

5.1.2. Калктын жыйымдары

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында банк секторунун туруктуу өнүгүүсүндө жана калк кирешелеринин өсүшүндө жеке адамдардын коммерциялык банктардагы депозиттеринин өсүшү да уланган. Акыркы үч жылда алардын көлөмү 2,9 эсеге көбөйүп, отчеттук жарым жылдын акырына карата 5232,0 млн. сомду түзгөн (5.1.2.1-график). Депозиттердин жыл башынан бери өсүшү 26,5 пайызды түзүп, анын ичинде калктын улуттук валютадагы аманаттары 2007-жылдын башынан бери 27,2 пайызга көбөйүп, 2026,7 млн. сомго жеткен, четөлкө валютасында – 26,1 пайызга, 3205,2 млн. сомго чейин көбөйгөн. Мында улуттук валютадагы депозиттердин өсүш арымы акыркы жылы бир аз көбөйгөн жана өсүш 2006-жылдын биринчи жарым жылдыгындагыга караганда 85,7 пайызды түзгөн, ошол эле учурда четөлкө валютасында өсүш 60,7 пайызды түзгөн. Өсүш арымдарынын мындай ылдамдашы. эн оболу, дүйнөлүк рыноктордо АКШ долларынын курсунун төмөндөшүндө улуттук валютага карата ички суроо-талаптын өсүшү менен шартталып, бул өз кезегинде калктын улуттук валютага карата ишенимин да бекемдей алган. Бирок, улуттук валютадагы депозиттердин ылдам өсүп жатышына карабастан, калктын аманаттарынын түзүмүндө, мурдагыдай эле, четөлкө валютасындагы депозиттер жогорку үлүшкө ээ болуп келет, жеке адамдардын депозиттеринин жалпы көлөмүндө алардын салыштырма салмагы 61,3 пайызды түзгөн.

Депозиттердин мөөнөтү боюнча түзүмүндө да позитивдүү өзгөрүүлөр байкалган. Жарандардын узак мөөнөттүү салымдары бир кыйла-53,9 пайызга өскөн, отчеттук мезгилде алардын үлүшү 11,5 пайыздан 14,0 пайызга чейин көбөйгөн.

5.1.2.1-график. Жеке адамдардын аманаттары

5.2. Корпоративдик сектор

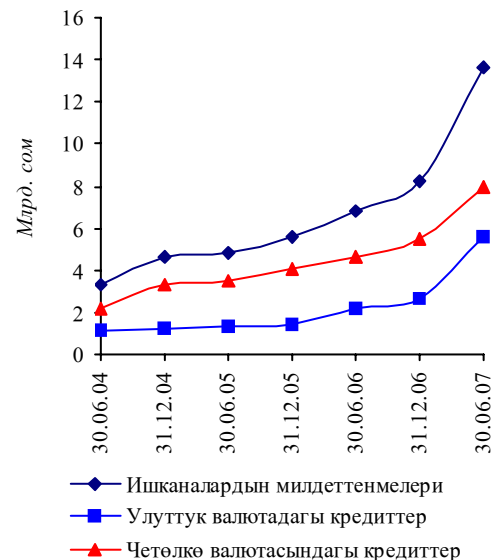
5.2.1. Финансы-кредит мекемелеринин алдындагы милдеттенмелер

2007-жылдын 30-июнуна карата абалды кошо алганда Кыргыз Республикасын аймагында чарба жүргүзүүчү субъекттердин саны 577,6 миңге жетип, алардын көбөйүүсү өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге караганда 4,7 пайызды түзгөн. Чарба жүргүзүүчү субъекттердин түзүмүндө, мурдагыдай эле, дыйкан (фермердик) чарбалар (52,4 пайыз) жана жеке ишкерлер (34,1 пайыз) басымдуу болгон. Калган үлүштү ишкана, мекемелер жана уюмдар (юрдикалык жактар), ошондой эле башка обочолонгон бөлүмдөр ээлеп, тиешелүүлүгүнө жараша, 12, 6 жана 0,9 пайызды түзгөн. Чарба жүргүзүүчү субъекттердин жалпы санында иштегендеринин саны 392,9 миңди же 68,0 пайызды түзүп, 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге караганда 6,0 пайызга көп болгон. Мында, өсүш, эң башкысы, айылчарбасында, соода чөйрөсүндө жана үйтиричилик буюмдарын, өздүк буюмдарды оондоо, транспорт жана байланыш тармактарындагы ишканалардын санынын көбөйүшүнүн эсебинен камсыз болгон.

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында ишканалардын жана уюмдардын иштеп жаткан коммерциялык банктардын алдындагы чогуу алгандагы карыздарынын көбөйүүсү байкалган. Анын көлөмү өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда эки эсеге көбөйүү менен отчеттук мезгилдин акырына карата 13626,7 млн. сомду түзгөн (5.2.1.1-графикти караңыз). Милдеттенмелердин мындай олуттуу өсүшү улуттук валютадагы кредиттердин активдүү көбөйүүсү менен шартталган.

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында коммерциялык банктар берген кредиттердин жалпы көлөмү 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге караганда 76,3 пайызга өсүп, бүтүндөй мезгил ичинде 12647,0 млн. сомду түзгөн. Тармактар боюнча берилген кредиттердин бир кыйла өсүш арымдары айылчарбасы боюнча—4,4 эсеге жана ипотекалык кредиттер боюнча 3,7 эсеге өскөндүгү байкалган. Мында кредиттер көлөмүнүн бир кыйла өсүшү абсалюттук мааниде соода тармагында катталып, ал жаңыдан берилген кредиттердин жалпы көлөмүндө 44,3 пайызды ээлейт.

5.2.1.1-график. Коммерциялык банктардын алдындагы корпоративдик сектордун карызынын динамикасы

Курулуш жана социалдык кызмат көрсөтүүлөр тармагында гана кредиттер агымынын көлөмүнүн бир аз төмөндөшү байкалган.

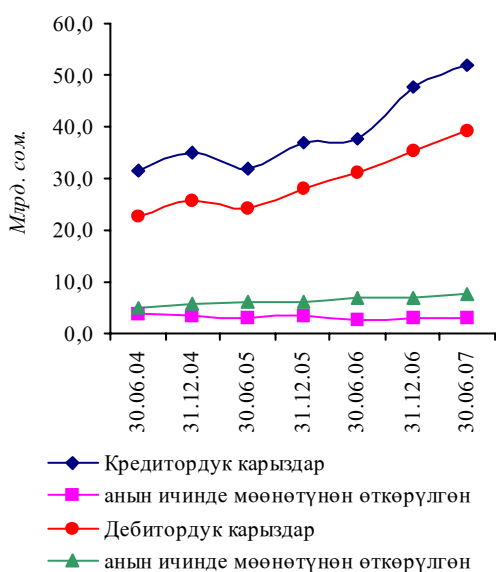
Улуттук валютада жаңыдан берилген кредиттердин орточо салмактанып алынган пайыздык чени 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында абдан эле туруктуу динамикага ээ болгон, мында, негизинен, айылчарбасына берилген кредиттердин наркынын олуттуу төмөндөөсүнүн натыйжасында, кредиттердин ушул категориясында чендердин төмөндөө тенденциясы байкалган. Алсак, кароого алынган мезгил ичинде орточо чен 22,6 пайызды түзүп, өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндеги ченден 3,1 пайыздык пунктка төмөн болгон. Тармактар боюнча алып карасак, транспорт тармагына берилген жана башка кредиттерди эсепке албаганда, бардык кредиттер боюнча чендердин төмөндөөсү катталган. Эң эле төмөнкү чен менен улуттук валютадагы кредиттер байланыш тармагына берилген болсо (отчеттук мезгил ичинде орточо 15,0 пайыз), эң жогорку чендер менен социалдык кызмат көрсөтүүлөр чөйрөсү кредиттелген (29,1 пайыз).

Четөлкө валютасындагы кредиттер боюнча орточо пайыздык чен отчеттук мезгил ичинде 18,4 пайызды түзүү менен 1,8 пайыздык пунктка жогорулаган. Чендин өсүшү, негизинен, өнөржайына, курулушка кредиттердин, жана «башка» кредиттердин наркынын өсүшүнө, ошондой эле кредиттер агымындагы структуралык өзгөрүүлөргө байланыштуу болгон. Четөлкө валютасында эң эле төмөнкү чендер менен кредиттер курулушка (отчеттук мезгил ичинде орточо 16,0 пайыз менен), эң жогорку чен менен социалдык кызмат көрсөтүүлөргө (23,7 пайыз) берилген.

5.2.2. Дебитордук жана кредитордук карыздардын абалы¹

Экономиканын реалдуу секторунда ишканалардын жана уюмдардын дебитордук карыздарынын өсүү тенденциясы сакталып калууда², анын көлөмү жыл башындагыга караганда 10,9 пайызга же 3854,1 млн. сомго көбөйүү менен 2007-жылдын 30-июнуна карата 39169,0 млн. сомду түзгөн (5.2.2.1-график)

5.2.2.1-график. Корпоративдик сектордун дебитордук жана кредитордук карыздарынын динамикасы

¹ Финансылык кызмат көрсөтүүлөрдү жүзөгө ашырган уюмдарды эсепке албаганда.

² Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин алдынала малыматтары боюнча.

Дебитордук карыздардын көлөмүнүн кыйла өсүшү кайра иштетүү өнөржай ишканалары (2698,6 млн. сомго) жана электр энергиясын, газ жана суу өндүрүү жана бөлүштүрүү ишканалары (1246,4 млн. сом) тарабынан камсыз болгон. Бул тармактар дебитордук карыздардын жалпы көлөмүндө бир кыйла салыштырма салмакка ээ – тиешелүүлүгүнө жараша 24,1 жана 34,7 пайыз.

Мөөнөтүндө төлөнбөгөн дебитордук карыздардын көлөмү жыл башындагыга салыштырганда 15,1 пайызга өсүп, 2007-жылдын 30-июнуна карата абалды кошо алганда 7811,4 млн. сомду же дебитордук карыздардын жалпы көлөмүнө карата 19,9 пайызды түзгөн. Электр энергиясын, газ жана суу өндүрүү жана бөлүштүрүү ишканаларына мөөнөтүндө төлөнбөгөн карыздардын 73,7 пайызы, ал эми кайра иштетүү өнөржайына 15,2 пайыз туура келет.

Кредитордук карыз жыл башына карата көрсөткүчтөн 9,0 пайызга артуу менен 2007-жылдын биринчи жарым жылдык жыйынтыгы боюнча 51999,0 млн. сомду түзгөн. Көбөйүү, негизинен, кайра иштетүү өнөржай ишканаларынын (2697,2 млн. сомго), транспорт жана байланыш ишканаларынын (1660,4 млн. сомго) жана электр энергиясын, газ жана суу өндүрүү жана бөлүштүрүү ишканаларынын (1094,3 млн. сомго) карыздарынын өсүш эсебинен жүргөн. Курулуш жана тоокен өнөржай ишканаларынын карыздары, тиешелүүлүгүнө жараша, 671,2 жана 61,0 млн. сомго азайган.

Мында мөөнөтүндө төлөнбөгөн кредитордук карыздардын үлүшү кыскарган. 2007-жылдын 30-июнуна карата ал кредитордук карыздардын жалпы көлөмүнүн 5,8 пайызын түзгөн (2006-жылдын 31-декабрына карата абалды кошо алганда -6,1 пайыз).

5.2.3. Финансылык натыйжалар

Экономикалык жигердүүлүктүн өсүшү менен бирге эле, ишканалардын финансылык натыйжаларынын көрсөткүчтөрү дагы өскөн. Алсак, реалдуу сектордун ишканаларынын операциялык пайдасы 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 80,8 пайызга көбөйүү менен 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында 4,1 млрд. сомду түзгөн.

Ушуну менен катар эле, 2007-жылдын январь-июнь айларында экономиканын реалдуу секторунун ишканалары жана уюмдары тарабынан (өсүмдүк жана мал чарбалары менен алектенген ишканаларды эсепке албаган-

да) 2909,2 млн. сом суммасында баланстык пайда алынып, өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиден 1,5 эсеге көп болгон, ал эми иликтөөгө алынган мезгилде ишканалар тарабынан алынган пайда (түшкөн акча) 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 32,0 пайызга өсүп, 72,4 млрд. сомду түзгөн.

Баланстык пайданын негизги көлөмү транспорт жана байланыш (жалпы суммадан 59,7 пайыз), соода, автомобилдерди, тиричилик буюмдарын жана жеке керектөө буюмдарын оңдоо тармагында (32,6 пайыз) жана кайра иштетүү өнөржай ишканаларында (18,7 пайыз) алынган. Баланстык чыгымдар электр энергиясын, газ жана суу (351,1 млн. сом өлчөмүндө) тоокен өнөржай (86,8 млн. сом) саламаттыкты сактоо жана социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштоо ишканаларында (3,8 млн. сом) түптөлгөн.

Отчеттук мезгилде отчет берген ишканалар ичинде рентабилдүү ишканалардын үлүшү бир аз өзгөрүп, 34,9 пайызды түзгөн. Алар 6201,6 млн. сом өлчөмүндө пайда алууга жетишип, анын ичинде транспорт жана байланыш уюмдары алган пайда 2199,4 млн. сомго барабар болуп (рентабелдүү ишканалардын жалпы пайдасында 35,5 пайыз), кайра иштетүү өнөржай ишканалары 1438,3 млн. сом (23,2 пайыз), соода чөйрөсүндөгү, автомобилдерди, турмуш тиричилик буюмдарын жана жеке пайдалануучу буюмдарды оңдоо ишканалары 1276,0 млн. сом (20,6 пайыз), кыймылсыз мүлктөр менен операциялар, ижара жана керектөө кызмат көрсөтүүлөрү боюнча ишканалар 419,1 млн. сом (6,8 пайыз) суммасында пайда алышкан.

Рентабелдүү болбогон ишканалар тарткан чыгымдар суммасы ушул жылдын алты айы ичинде 3292,4 млн. сом чегинде катталып, алардын үлүшүнө отчет берген ишканалардын дээрлик 37,0 пайызы туура келген. Электр энергиясын өндүрүү жана бөлүштүрүү ишканалары (459,6 млн. сом), байланыш уюмдары (396,7 млн. сом) металл өндүрүү ишканалары (342,4 млн. сом), дүң соода ишканалары (267,4 млн. сом), суусундуктарды кошо алганда, тамакаш азыктарын өндүрүп чыгаруу ишканалары (256,8 млн. сом) кыйла чоң суммада чыгым тартышкан.

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында баланстык пайда Бишкек шаарындагы, Чүй, Ош областтарындагы ишканаларда алынган болсо, башка областтардагы жана Ош шаарындагы ишканалар баланстык чыгым тартышкан.

VI. ФИНАНСЫ СИСТЕМАСЫНЫН ӨНҮГҮҮ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Бул бөлүктө Кыргыз Республикасынын финансы системасынын айрым өзгөчөлүктөрү жана негизги өнүгүү тенденциялары, ошондой эле анын бүтүндөй өлкөнүн экономикасына карата тийгизген таасири каралат.

Кыргыз Республикасынын финансы секторунун түзүмүн учурда банк, банктык эмес финансы-кредит мекемелери (кредиттик союздар жана микрофинансылык уюмдар) фондулук биржалар, камсыздандыруу компаниялары, пенсиялык жана инвестициялык фонддор жана ломбарддар сыяктуу финансы институттары түзөт.

Финансы сектору өлкөдө макроэкономикалык турукташууга жана экономиканын өнүгүүсүнө жетишүүдө абдан олуттуу мааниге ээ. Банк мыйзамдарынын учур талабына шайкештигинин артышы, банктык жана банктык эмес көзөмөлдүн жана жөнгө салуунун натыйжалуулугун камсыз кылуу Кыргызстанда финансы системасын андан ары өнүктүрүүгө оң таасирин тийгизет. Өлкөнүн финансы секторунда банк тутумунун учурда басыдуулук кылуу абалына ээ болуусу уланууда, бирок мында баалуу кагаздар рыногунун, камсыздандыруу рыногунун андан ары өнүгүп жатышын, өлкөнүн эларалык капитал рынокторуна аралашуусун (чыгышын) дагы белгилей кетүү зарыл, бул, албетте, финансы секторунун кыйла тез арым менен өнүгүп, өлкөнүн экономикасынын өнүгүүсүнө да таасир эте алуусуна мүмкүндүк берет.

Кыргызстандын банк тутуму финансы рыногунун экономикада бош акча каражаттарын топтоп, кайра бөлүштүрүү милдетин аткарган негизги сектору болуп саналат. Кредиттик ресурстарга суроо-талаптын жогору болушу шартында анын ордун толтуруу булактары болуп, банктардын каражаттарынан тышкары, банктык эмес финансы секторунун, өзгөчө микрокредиттик уюмдардын ресурстары, ошондой эле реалдуу сектордун ичинде ишканаларды өзара кредиттөө саналат.

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында банк тутумунун капитализацияланышынын жана депозиттик базасынын, ошондой эле БЭФКМдин активдеринин өсүүсүнүн эсебинен банк тутумунун жана банктык эмес

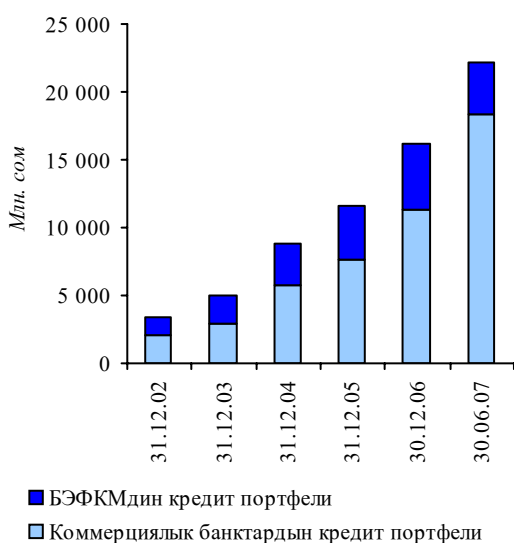
финансы-кредит мекемелеринин ресурстук базасы кеңейген.

Иликтөөгө алынган мезгил ичинде банк тутумунун жана банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин ресурстук базасынын кеңейүүсү уланган. Банк тутумунда кредиттик ресурстардын негизги булагы болгон депозиттик базанын өсүшү улуттук валютадагы аманаттардын алдыга озгон өсүш арымы менен коштолгон. Ишканалардын жана уюмдардын депозиттеринин өсүш арымдарына салыштырганда калктын аманаттарынын алдыга озгон арым менен өсүшүн дагы белгилеп кетүүгө болот. Узак мөөнөтүү депозиттердин үлүшүнүн көбөйүшүн, талап боюнча төлөнүүчү депозиттердин үлүшүнүн төмөндөшүн 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында түптөлгөн оң тенденциялардын бири катары кароого болот. Натыйжада депозиттик базанын дюрациясы бир мезгилдин акырына карата 3,3 пайыздык пунктка, 5,8 айга чейин өскөн.

Ресурстук базанын көбөйүүсү жана кредиттик каражаттарга суроо-талаптын өсүшү шартында экономиканы банк тутуму тарабынан дагы жана банктык эмес финансы-кредит мекемелери тарабынан дагы кредиттөө көлөмүнүн өсүүсү боюнча акыркы жылдарда түптөлгөн оң тенденция 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында да сакталып калган (6.1-график). Коммерциялык банктардын жана БЭФКМдин чогуу алгандагы кредит портфелинин өсүшү 37,1 пайызды түзгөн.

Мында, коммерциялык банктар берген кредиттердин көлөмүнүн өсүш арымы кароого алынган мезгилде банктык эмес сектордогуга караганда байкаларлык жогору болуп, бул банк тутумунун финансылык ортомчулук деңгээлин көтөрүп, Кыргыз Республикасынын экономикасын өнүктүрүүдөгү ролун жогорулатууга түрткү берген. Алсак, 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында коммерциялык банктар тарабынан жаңыдан берилген кредиттердин көлөмү 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 76,3 пайызга көбөйүп, 12,6 млрд. сомду түзгөн. Реалдуу секторду өнүктүрүүгө берилген кредиттердин үлүшү ИДПга карата 15,3 пайызды түзгөн. Бирок, коммерциялык банктарды өнүктүрүүдө байкалып жаткан оң тенденцияларга карабастан, бүтүндөй банк секторунун республиканын экономикасында аткарган ролун чоң деп айтууга боло бербейт, анткени ал азырынча өнүгүү жолунда.

6.1.-график. Коммерциялык банктардын жана БЭФКМдин чогуу алгандагы кредит портфели

Банктар берген кредиттердин жалпы көлөмүндө кыйла салыштырма салмак соодага туура келет-44,3 пайыз. Андан ары турак-жайларды сатып алууга кредиттерди (12,9 пайыз), керектөө кредиттерин (10,3 пайыз), айылчарбасына (7,2 пайыз), өнөржайына (6,7 пайыз) жана курулушка кредиттерди (6,3 пайыз) белгилөөгө туура келет. Транспортко жана байланышка, даярдоо жана кайра иштетүүгө 1,6 пайыз, башкаларга -10,7 пайыз туура келген (6.2-график).

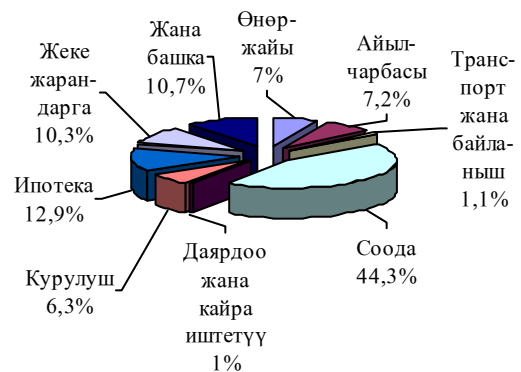
Экономиканы кредиттөөнүн өсүшүндөгү оң тенденция кредиттөө мөөнөттөрүнүн көбөйүүсү менен коштолгон. Эгерде коммерциялык банктардын кредиттерин алардын мөөнөттүүлүгү боюнча кароодо узак мөөнөттүү кредиттердин көлөмү 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында бир топ өсүп, 65,4 пайызды түзгөндүгүн белгилөөгө болот (6.3-график). Акыркы учурларда берилүүчү узак мөөнөттүү кредиттердин берилген кредиттердин агымынын жалпы көлөмүндөгү үлүшү өсүүгө ык койгон туруктуу тенденцияга ээ болуп жатат десек болот (6.4-график).

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредит портфели иликтөөгө алынган мезгилде 35,6 пайызга өскөн. Кредиттердин тармактар боюнча түзүмүндө бир аз өзгөрүү болгон: БЭФКМлер берген кредиттердин негизги агымы соодага (42,3 пайыз) жана айылчарбасына (34,0 пайыз) жумшалган (III бөлүктү караңыз, 3.2.4-график).

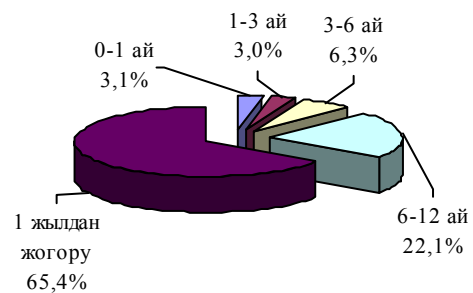
Финансы секторунун орчундуу сегменттеринин бири болуп баалуу кагаздар рыногу (фондулук рынок) саналат. Мындай болгону менен бул учурда финансы рыногунун аталган сегментинин өнүгүүсүнө берилген баа бир жактуу эмес. Мамлекеттик баалуу кагаздар рыногунун өнүгүү алкагында корпоративдик баалуу кагаздар рыногунун жетиштүү деңгээлде өнүгө албай жатышы өзөгөчө байкалауда. Ошентсе да, финансы рыногунун бул сегментинде айрым оң жылыштар катталууда.

Республиканын негизги тоорук аянты болуп «Кыргыз фондулук биржа» ЖАКсы саналат, андагы тооруктардын көлөмү 2006-жылдын биринчи жарым жылдыгындагыга салыштырганда 83,3 пайызга көбөйүү менен 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында 2,46 млрд. сомго¹ жеткен. «Кыргыз фондулук биржа» ЖАКсынын,

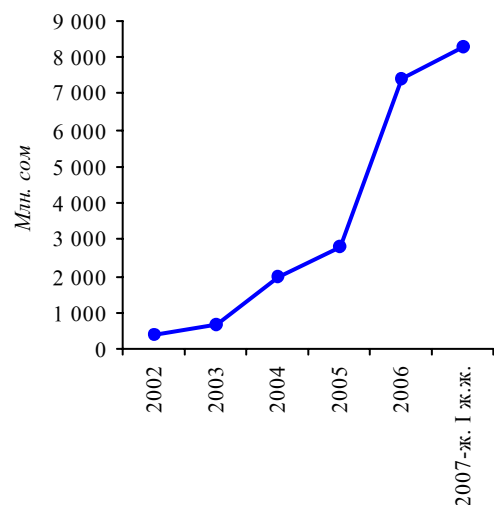
6.2-график. Коммерциялык банктардын 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында экономика тармактарын кредиттөөсү

6.3-график. Коммерциялык банктардын 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында берген кредиттеринин мөөнөттүүлүк боюнча түзүмү

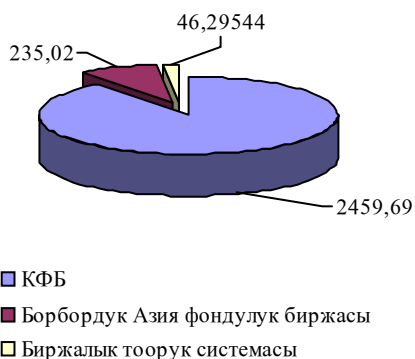

6.4-график. Узак мөөнөттүү кредиттердин өсүш арымдары

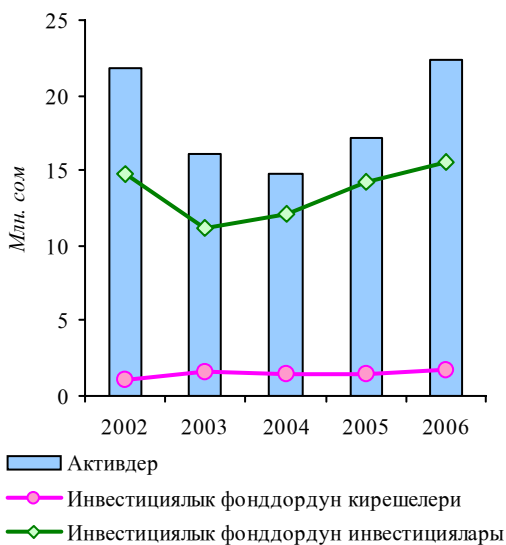

¹ Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин алдынала маалыматтары боюнча.

6.5-график. Фондулук биржалардын 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгындагы тооруктарынын көлөмү (млн. сом)

6.6-график. Инвестициялык фонддордун активдеринин, кирешелеринин жана инвестицияларынын динамикасы

«Борбордук Азия фондулук биржа» ЖАКсынын жана «Биржалык тоорук системасы» ЖАКсынын тоорук аянттарындагы тооруктарынын жалпы көлөмү бул мезгил ичинде 2,74 млрд. сомду түзгөн (6.5-график).

Инвестициялык фонддордун иш көрсөткүчтөрү, мурдагыдай эле, алардын ишинин республиканын экономикасына карата таасири андай деле маанилүү эмес экендигин ырастап турат. ИДПга карата активдер жана инвестициялар 2006-жылдын² акырына карата тиешелүүлүгүнө жараша 0,02 жана 0,014 пайызды түзгөн. Инвестициялык фонддордун кирешелери 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге караганда 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында 38,4 пайызга көбөйгөн.

Камсыздандыруу кызмат көрсөтүүлөр рыногу Кыргыз Республикасынын экономикасына орчундуу финансылык кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштаган дагы бир сектор болуп саналат. Камсыздандыруу компаниялары, камсыздандыруу боюнча кызмат көрсөтүүлөрдөн тышкары, инвестициялык ишти жана финансылык трансферттерди жүзөгө ашырышат. Бул кызмат көрсөтүүлөр капитал рыногун өнүктүрүүгө жана корпоративдик инвестирлөө үчүн экономикага финансы ресурстарын тартууга түрткү берет.

2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында республиканын рыногунда 15 компания камсыздандыруу ишин жүзөгө ашырган. Мында камсыздандыруу уюмдарынын жалпы иш көрсөткүчтөрү жакшыргандыгы белгиленген. Эгерде, 2005-2006-жылдары активдердин жана камсыздандыруу төлөмдөрүнүн көлөмү төмөндөгөн болсо, ушул жылдын январь-июнь айларында түзүлгөн келишимдердин саны 36,9 пайызга өскөн, ал эми камсыздандыруу төлөмдөрүнүн келип түшүүсү - 37,6 пайыз.

² Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин статистикалык маалыматтары жылсайын берилип турат.

VII. АТАЙЫН КАРАЛУУЧУ МАСЕЛЕЛЕР

7.1. Өткөөл мезгил учурунда Улуттук банктын акчакредит саясатынын каражаттары (инструменттери)

Өлкөнүн борбордук банкынын акчакредит саясаты экономикада акча массасын жөнгө салууга багытталган жана ачык рыноктогу операциялар, рефинансылоо операциялары, милдеттүү камдык талаптар, валюталык интервенция, эсептик чен сыяктуу негизги каражаттарды колдонуу менен жүзөгө ашырылат. Акча массасын жөнгө салуу түшүнүгү, негизинен, аны саны жана наркы боюнча тескөөгө алуу ишин камтыйт. Мында экономиканын өнүгүү деңгээлине жараша, өлкөнүн акчакредит саясатын жүзөгө ашырып жаткан орган алдында акчанын көлөмүн же анын наркын жөнгө салып, эквивалентине жетүү милдети арбын, мунун өзү акчакредит саясатынын колдонуудагы каражаттарына өзүнүн өзгөчөлүгүн таңуулай тургандыгын билдирет. Жогоруда белгиленгендей эле, акчакредит саясатынын каражаттарына карата коюлган талаптар (жүктөлгөн милдет) өзгөрүүлөргө дуушар болуп турат.

Азыркы учурда экономикасы өнүккөн жана өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдөгү акчакредит саясатынын каражаттар топтомун карасак, алар бири-биринен бираз эле айырмаланып барып кетет. Ал эми негизги айырмачылык бул каражаттарды колдонуу натыйжаларынан, алардын экономикага таасир этүү деңгээлинен, ошондой эле операциялык жол-жоболордон көрүнөт.

Мындан тышкары, Кыргыз Республикасындай эле, өткөөл экономиканы башынан кечирип жаткан өлкөлөрдө дагы банк секторунда абалдын өзгөрүшүнө карабастан, ушул күнгө чейин жогорку деңгээлде сакталып жаткан долларлаштыруу орун алып келүүдө. Ошондуктан, борбордук банктын акчакредит саясатынын каражат-

тар курамында валюталык жөнгө салуу максатында пайдаланылуучу каражаттар дагы бар.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы акчакредит саясатынын баа туруктуулугун колдоону көздөгөн милдеттерин жүзөгө ашырууда акчакредит саясатынын классикалык мүнөздөгү каражаттарынын дээрлик бардык топтомун пайдаланууда.

Административдик-командалык экономикадан (түзүлүштөн) рынок экономикасына өтүүнүн гиперинфляция менен коштолгон баштапкы учурунда экономиканы улуттук валюта менен камсыз кылуу иши нөлдөн башталгандыктан, экономикада акча санын банк тутуму аркылуу акырындык менен көбөйтүү максатын көздөгөн чектөөчү акчакредит саясаты жүргүзүлгөн. Анткени, жаңыдан эле түптөлүп келе жаткан көзкарандысыз мамлекеттин экономикасында акчанын тез арымда өсүшү улуттук валютанын девальвацияга дуушар болуусун шартташы да шексиз эле. Мына ошондуктан, Улуттук банк XX кылымдын 90-жылдарында акча санын андан ары көбөйтүү ишин абайлап, негизинен, кредиттик линиялар - рефинансылоо операциялары, банк тутумунда ликвиддүүлүктү тескөө – камдык ченемдерди тескөөгө алуу жана эсептик чен аркылуу жүзөгө ашырган. Ошол учурларда дүйнөлүк доллар системасынын туруктуу болушун эске алганда, доллардын сомго карата алмашуу курсунун өзгөрүүлөрү, негизинен, ички факторлорго байланыштуу болгон, алар Улуттук банк тарабынан бул каражаттардын пайдаланылышында акчаларды сунуштоо көлөмү аркылуу жетиштүү деңгээлдеги натыйжалуулук менен жөнгө салынып келген.

Улуттук банк тарабынан ырааттуу түрдө жүргүзүлгөн чектөөчү акчакредит саясатынын натыйжасы катары инфляциянын 2000-жылдагы бир мааниге чейинки төмөндөөсүн кароого болот. Инфляциянын жетишилген алгылыктуу, ал эми айрым мезгилдерде (2002-2004-жылдар) төмөнкү деңгээлин колдоо үчүн Улуттук банк, негизинен, банк тутумунун өсүп жаткан ликвиддүүлүгүн жөнгө салуу максатын көздөгөн ачык рыноктогу операцияларды пайдаланган.

Ачык рыноктогу операциялар катары мамлекеттик баалуу кагаздарды РЕПО шарттарында сатып алуу/сатуу ишин түшүнүүгө болот. 2001-2004-жылдары баалуу кагаздарды РЕПО - сатуу бүтүмүнүн көлөмү РЕПО - сатып алуу бүтүмүнүн көлөмүнөн орточо 28 пайызга арткан. Мындан тышкары, Улуттук банк сомдун АКШ долларына карата алмашуу курсунун кескин өзгөрүүсүн текшилөө максатында валюталык интервенцияларды активдүү жүргүзгөн. Улуттук банктын АКШ долларын сатуусу 2003-жылдан баштап кыскарган, ал эми сатып алуу көлөмү 2001-2004-жылдардагы макроэкономикалык турукташуунун толук мезгили ичинде өскөн.

2005-2007-жылдары четөлкө капиталынын агылып келишинин көбөйүүсүнө байланыштуу экономикасы өткөөл мезгилди башынан кечирип жаткан көптөгөн өлкөлөрдө акча массасынын өсүш арымы кескин көбөйгөн. Алсак, 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында Кыргыз Республикасында акча базасынын өсүшү жылдык мааниде 50,3 пайызды; Россияда -56,3 пайызды; Казакстанда -57,4 пайызды түзгөн. Үстөк ликвиддүүлүктү жеңилдетүү маселеси курчуп кеткендиктен, Улуттук банк акчакредит саясатынын пайдаланып жаткан каражаттарынын маңызын ырааттуулук менен өзгөртүп, жаңы каражаттарды колдонууга киргизүүгө киришкен, бул көбүнчө рынок үчүн аталган каражаттардын алгылыктуу наркын аныктоого байланыштуу болгон.

Ачык рыноктогу операциялар негизинен үстөк ликвиддүүлүктү жеңилдетүүдө пайдала-

нылган, ал эми 2006-жылы РЕПО аукциондук механизмди колдонууга киргизүүдөн бери келишилген бүтүмдөрдүн ачык айкындуулугуна жетишип, акча ресурстарынын наркын белгилөөнүн рыноктук механизми бекитилген.

Улуттук банк четөлкө валюталарын СВОП-сатууну 2006-жылдын апрель айынан тартып жүргүзө баштаган. Мындай СВОП-операцияларын жүргүзүүнүн максаты болуп, мөөнөттүн бүтүшү менен акча каражаттарын жана кошуп эсептелген пайыздарды кайтарым алмашуу шартында улуттук валютаны четөлкө валютасына алмашууда банк тутумун кыска мөөнөттүү ликвиддүүлүк менен камсыз кылуу саналат.

Үстөк ликвиддүүлүктү жеңилдетүүгө багытталган РЕПО жана СВОП операцияларын жүзөгө ашыруу менен бирге эле, Улуттук банк 2006-жылдын декабрь айынан тартып жаңы каражатты-**депозиттик операцияларды** колдоно баштаган, ал ушул жылы аукциондук механизмди колдонууга киргизүү аркылуу өркүндөтүлгөн. Аукциондук механизмдин эки түрү (кадимки жана тездетилген) жана катталган пайыздык чен боюнча депозиттик операциялар каралган.

Эсептик чен акчакредит саясатынын экономикадагы акча ресурстарынын наркын аныктоодо ориентир катары пайдаланылуучу каражат болуп саналат. Эсептик чен акчакредит саясатынын каражаттарынын нарктык параметрлерин эсептөөдө базалык көрсөткүч («овернайт», акыркы инстанциянын кредити боюнча чендер, милдеттүү камдык талаптарды (МКТ) сактагандык үчүн төлөм) катары дагы жана чарба жүргүзүүчү субъекттердин экономикалык иш чөйрөсүндө (төлөмдөрдүн мөөнөтүндө төлөнбөгөндүгү үчүн туумдарды жана жазапулдарды эсептөө, юридикалык жактардан түшкөн пайдандан салыкты эсепке алуу, ж.б.) да колдонулат. Учурда эсептик чендин мааниси Улуттук банктын жүгүртүү мөөнөтү 28 күндүк ноталарынын, апта сайын өткөрүлүүчү аукциондордо алардын биринчилик жайгаштырылышы боюнча аныкталуучу, кирешелүүлүгү менен теңдештирилген.

Улуттук банктын ноталарынын кирешелүүлүгүнүн, пайыздык чендердин реалдуу деңгээлин чагылдырбаган, бир кылка болбогондугунан (алып сатарлык) улам пайыздык чендердин өзгөрүлмөлүүлүк тобокелдигин төмөндөтүү максатында, Улуттук банк Башкармасы өлкөнүн башкы банкынын эсептик ченин аныктоонун жаңы механизмдин бекиткен. Улуттук банк Башкармасынын 2007-жылдын 19-сентябрындагы 42/3 токтому 2007-жылдын 8-сентябрынан баштап күчүнө киргенден бери Улуттук банктын эсептик чени акыркы жолу өткөрүлгөн 20 аукциондо Улуттук банктын 28 күндүк ноталарынын кирешелүүлүгүн өзгөрүлмөлүү орток санга келтирүү жолу менен аныкталат.

Жакынкы мезгилге чейин, Улуттук банктын ноталары жагдайдын өзгөрүшүнө жараша пайдаланылган каражат болгондугуна байланыштуу, алардын эмиссия көлөмү да чектүү болгон. Бирок, өлкөнүн ички рыногуна капиталдын агылып келүүсүнүн өскөндүгүнөн улам, башкы банк Улуттук банктын ноталарын структуралык каражат катары пайдалана баштаган жана эмиссия көлөмүн да 4 млн. сомдон 200 млн. сомго чейин көбөйтө алган.

Банктарды рефинансылоо (кредиттөө) операциялары – булар коммерциялык банктарда финансылык каражаттар тартыштыгы келип чыкканда камдардын деңгээлин корректировкалоо үчүн пайдаланылуучу акча массасына тике таасир этүү каражаты болуп саналат. Коммерциялык банктарды рефинансылоо боюнча операциялар Улуттук банк тарабынан «овернайт» кредиттерин, «биркүндүк» кредиттерди жана өзгөчө учурларда «акыркы инстанциянын кредитин» берүү жолу менен жүзөгө ашырылат. Мында «овернайт» кредиттери, «биркүндүк» кредиттер боюнча күрөөлүк камсыз кылуу базасын кеңейтүү максатында Улуттук банк Башкармасынын 2007-жылдын 19-сентябрындагы 42/2 токтому менен бул кредиттер үчүн Улуттук банк тарабынан кабыл алына турган күрөөлүк камсыз кылууну аныктоо боюнча өзгөртү-

үлөр бекитилген. Бул токтом кабыл алынган учурдан тартып Улуттук банк «овернайт» кредиттери, «биркүндүк» кредиттер боюнча күрөө катары, Улуттук банк тарабынан жайгаштырылган, төлөө мөөнөтү кредит берилген күндөн тартып 6 айга чейинки мөөнөттү камтыган, мамлекеттик баалуу кагаздарды (Мамлекеттик казына векселдери, Улуттук банктын ноталары) кабыл ала баштаган, ал эми бул мөөнөт мурда 3 ай менен чектелип келген.

Милдеттүү камдык талаптар (МКТ), акча массасын тескөө максатын жүзөгө ашыруудан тышкары, опурталдуу жагдайлар келип чыккан учурда банк тутумунун төлөөгө жөндөмдүүлүгүн жана туруштук бере алуусун камсыз кылган белгилүү бир гарантия да болуп саналат. МКТ көлөмү апта сайын эсептелинип, өткөн аптадагы депозиттердин орточо күндүк көлөмүнөн пайыздар түрүндө аныкталат. МКТ ченеми 2001-жылдан бери өзгөрүлбөстөн, 10 пайызды түзөт, ал эми депозиттердин курамына, четөлкө валютасындагы, төлөө мөөнөтү 1 жылдан жогору болгон депозиттерди эсепке албаганда, бардык депозиттер камтылат. МКТ аткаруунун базалык (эсептешүү) мезгили да өзгөргөн эмес жана анын мөөнөтү 2 жума боюнча калууда.

Кыргыз сомунун алмашуу курсу инфляция деңгээлине, финансылык турукташууга, демек, калктын жана ишканалардын жыйымдарына, ошондой эле банктардын ресурстук базасына жана кредиттерине орчундуу таасир эткен фактор болуп калышы уланууда. Валюта рыногу четөлкө валютасына суроо-талапты жана анын сунушун, Улуттук банктын кийлигишүүсүз (валюталык интервенциялар), дайыма эле өз алдынча тескей албайт. Жалпысынан, валюта рыногуна Улуттук банктын катышуусу рынок конъюнктурасына жараша болуп, валюта курсунун кыска мөөнөттүү жана алыпсатарлык өзгөрүүлөрүнөн улам келип чыккан терс жагдайлардын күчөп кетишин алдыналуу максатында, алмашуу курсунун кескин өзгөрүүсүн текшилөө зарылчылы-

гы менен аныкталат.

Ошентип, өткөөл мезгилдин азыркы учурунда Улуттук банк акчакредит саясатынын каражаттарынын кеңири топтомуна ээ десек болот, алар зарылчылыкка жараша, Улуттук банк-

тын экономикага акча сунуштоо процессин натыйжалуу тескөөдө, финансы рыногунун жана бүтүндөй өлкө экономикасын өнүктүрүүгө зор салым кошуу жөндөмдүүлүгүн арттыруу багытында азыркы шарттарга ыкташып кетүүдө.